

Drs. A. Boers

No. 4.94

**BEDRIJFSONTWIKKELING EN FINANCIERING
IN DE GLASTUINBOUW**

December 1980

SIGN: L 26-4.94
EX. NO: B
MLV:

Landbouw-Economisch Instituut

Afdeling Tuinbouw

137056

Inhoud

WOORD VOORAF

SAMENVATTING

1. INLEIDING
 - 1.1 De onderzochte bedrijven
 - 1.2 Investeringsbeleid, financiering en financiële positie
 - 1.3 De werkwijze
 - 1.4 Begripsomschrijving
2. INVESTERINGSACTIVITEIT EN ACTIVASTRUCTUUR
 - 2.1 Investeringsactiviteit naar produktierichting en regio
 - 2.2 Balans
 - 2.3 Duurzame produktiemiddelen
3. BEDRIJFS- EN VERMOGENSONTWIKKELING
 - 3.1 Ontwikkelingen in het eigen vermogen
 - 3.2 Vermogensmutaties en solvabiliteit
 - 3.3 Ontwikkeling van de liquiditeitssituatie na 1976
 - 3.4 Herkomst en aanwending van de financieringsmiddelen
 - 3.5 Bedrijfsontwikkeling en financiële positie
4. EXPANSIE EN FINANCIERING
 - 4.1 Verschillen in financiering
 - 4.2 Expansieve bedrijven en financieringswijze

BIJLAGEN

1. Verdeling van de bedrijven over de landbouwregeling en de ondernemersregeling (BTW)
2. Enkele kenmerken van de bedrijven naar investeringsklasse in de periode 1974 t/m 1976
3. Toelichting op de indeling naar de aard van de financiële positie
4. Betalingscapaciteit en investeringsactiviteit bij verschillend niveau van financiële positie
5. Balansopstellingen per ultimo 1973 en 1976
6. Vermogensmutaties in de periode 1974 t/m 1976
7. Herkomst en aanwending van de financieringsmiddelen in de periode 1974 t/m 1976
8. Relatie tussen mutaties eigen en vreemd vermogen in de periode 1974 t/m 1976
9. Relatie tussen mutatie eigen vermogen en netto-investeringen op expansieve bedrijven in de periode 1974 t/m 1976

Woord vooraf

De bedrijfsontwikkeling in de glastuinbouw is na 1970 in een stroomversnelling gekomen. Veranderingen in de situatie op de afzetmarkten, wijzigingen in de prijsverhouding van de produktiemiddelen en technologische ontwikkelingen noodzaakten tot aanpassingen in het teeltschema en andere teelttechnische maatregelen, de arbeidsorganisatie, de bedrijfsuitrusting en de bedrijfsomvang.

Vele ondernemers trachtten in hun bedrijfsbeleid niet alleen passief op de steeds wisselende omstandigheden te reageren, maar actief op de ontwikkelingen op economisch en technologisch gebied in te spelen. Een belangrijke factor hierbij is het up-to-date houden van het produktieapparaat ten einde zo doelmatig mogelijk te kunnen produceren; in dit kader zijn er op ruime schaal diepte-investeringen verricht.

Andere ondernemers hebben niet of nauwelijks gereageerd op de nieuwe ontwikkelingen. Mogelijk kon niet aan de voorwaarden worden voldaan die ten behoeve van de financiering van de noodzakelijke aanpassingen worden gesteld.

Een goede bedrijfsontwikkeling is een belangrijke voorwaarde voor de continuïteitshandhaving van de onderneming. De bedrijfsontwikkeling is geen op zichzelf staande zaak, maar dient in samenhang te worden gezien met een verantwoorde financieringswijze, waarmee een gezonde financiële positie wordt verzekerd. Aantasting van de financiële positie zou de financiële risico's zover kunnen doen toenemen dat hiermee het voortbestaan van de onderneming zou worden bedreigd.

Om een inzicht in deze problematiek te verkrijgen heeft het Landbouw-Economisch Instituut een onderzoek ingesteld naar de samenhang tussen investeringsbeleid, financieringsgedrag en de ontwikkeling van de financiële positie op glasbedrijven in de periode 1974 t/m 1976.

In het kader van de relatie investeringsbeleid en financieringswijze wordt de inhoud van het begrip bedrijfsontwikkeling afgegrensd tot de verbetering van de bedrijfsuitrusting waarbij ook vergroting van de bedrijfsomvang aan de orde komt.

Voor het onderzoek is gebruik gemaakt van de gegevens die ten behoeve van het jaarlijkse rentabiliteits- en financieringsonderzoek in de verschillende takken van glastuinbouw zijn verzameld.

Het onderzoek is verricht door Drs. A. Boers van de afdeling Tuinbouw.

Den Haag, december 1980

De Directeur,

(A. Maris)

Samenvatting

In dit rapport zijn voor de periode 1974 t/m 1976 de resultaten weergegeven van een onderzoek op glastuinbouwbedrijven naar de samenhang tussen investeringsbeleid enerzijds en financieringsgedrag en de ontwikkeling van de financiële positie anderzijds.

Door confrontatie van het investeringsgedrag en de financieringswijze wordt duidelijk op welke wijze in de ontstane vermogensbehoefte voorzien is met financieringsmiddelen (eigen/vreemd), en welke betekenis de combinatie vernieuwing van het produktieapparaat en bijbehorende financieringswijze gehad heeft voor de financiële positie.

Allereerst wordt de investeringsactiviteit belicht als vernieuwingsbron van het produktieapparaat (1). Naast een optimale technische uitrusting is ten behoeve van de continuïteit van de onderneming handhaving van een gezonde financiële positie vereist (2). De bijdrage die de expansiegraad levert aan de verbetering van de toekomstige positie van de onderneming, wordt dan ook beoordeeld tegen de achtergrond van de besparingscapaciteit en de financieringswijze. De laatste factor is vastgesteld door de feitelijke solvabiliteit aan te passen in verband met een eventueel toekomstige vermogensbehoefte wegens achterstand in het op peil houden van de bedrijfsoutillage waarvoor de benodigde - niet gebonden - liquiditeiten ontbreken.

Nagegaan is welke invloed het investeringsgedrag heeft gehad op de verhouding tussen financieringslasten en betalingscapaciteit (3).

Vervolgens (4) zijn een aantal groepen bedrijven onderscheiden waarbij binnen iedere groep een overeenkomstig financieringsgedrag bestaat ten aanzien van de wijze waarop in de vermogensbehoefte wordt voorzien. Op basis van een aantal kengetallen als solvabiliteit, bedrijfsuitrusting, besparingscapaciteit en leeftijd van de ondernemer worden de continuïteitskansen van de tot de onderscheiden groepen behorende bedrijven beoordeeld. Tenslotte is voor de meest expansieve bedrijven nagegaan op welke wijze een en ander gefinancierd is (5).

1. Investeringsactiviteit en bedrijfsuitrusting

De keuze van een criterium voor de bedrijfsontwikkeling (in dit rapport beperkt tot de aspecten bedrijfsuitrusting en bedrijfsomvang) dient in het licht van de geschetste probleemstelling te worden gemaakt. Gelet op de noodzakelijke verbinding met het financieringsaspect is een technisch criterium hier niet op zijn plaats. Handhaving van de omvang van het produktie-apparaat komt tot uitdrukking in het niveau van de investeringen. Door herinvestering

van de in het produktieproces verbruikte werkeenheden (afschrijving), blijft de produktiecapaciteit gehandhaafd. Bij hogere investeringen (positieve netto-investeringen) wordt een dynamische ontwikkeling zichtbaar. De mate van expansie wordt dan ook weergegeven met het begrip netto-investering dat gerelateerd wordt aan de bedrijfsomvang.

In de onderzochte periode heeft ruim een derde van de bedrijven de berekende afschrijving niet volledig geherinvesteerd, terwijl daartegenover een vijfde deel het produktieapparaat jaarlijks met meer dan 20% van de jaarkosten heeft uitgebreid. Deze 20%-grens komt ongeveer overeen met het 1 maal extra herinvesteren van de afschrijvingen.

Het verschil in investeringsgedrag houdt ten dele verband met de regio: in het Zuidhollands Glasdistrict was de expansie duidelijk groter dan in overig Nederland.

De bedrijfsontwikkeling is sterk bepalend voor de ontwikkeling van het balansbeeld, zowel de activa-structuur als de vermogensverhoudingen. Ook in de leeftijd van het produktieapparaat komt de invloed van investeringsactiviteiten naar voren: aan het eind van de onderzoeksperiode bedraagt van circa twee derde van de relatief sterk expanderende bedrijven de bedrijfswaarde van de slijtende d.p.m. meer dan de helft van de nieuwwaarde, tegenover slechts 13% van de bedrijven met negatieve netto-investeringen.

Veroudering van de bedrijfsoutillage vermindert de overlevingskansen van de onderneming in de toekomst. Een hoog niveau van investeringsactiviteit daarentegen opent door verbetering van het produktieapparaat perspectieven voor een gunstige bedrijfsexploitatie. Wel dient echter steeds de reikwijdte van de financiële polsstok in het oog gehouden te worden om niet in liquiditeitsmoeilijkheden te geraken.

2. Investeringsactiviteit, vermogensvorming en (aangepaste) solvabiliteit

- Vermogensvorming

In de groep met de hoogste investeringsactiviteit nam het eigen vermogen meer toe dan in de beide andere groepen (toename resp. 65, 55 en 45%). Belangrijkste oorzaak hiervan is - bij vrijwel gelijke herwaardering voor de duurzame produktiemiddelen en woning - de betere inkomenspositie die niet werd afgeroomd door een extra fiscale claim. Dit was het gevolg van fiscale investeringsfaciliteiten die in deze periode van kracht waren, waarvan meer geprofiteerd kon worden bij een hoger inkomen. Met ingang van 25 mei 1978 zijn deze regelingen - investeringsaftrek en vervroegde afschrijving - vervangen door een inkomensafhankelijke investeringssubsidieregeling (WIR); onder deze regeling zou de toename van het eigen vermogen in de 3 investeringsklassen minder uiteenlopend zijn geweest. Verder ging een extra besteedbaar inkomen in het algemeen niet gepaard met hogere gezinsuitgaven.

- Aanpassing van het solvabiliteitskengetal

Investeringsactiviteit leidt bij onvoldoende eigen financieringsmiddelen tot uitbreiding van het vreemde vermogen. Dit aspect van de bedrijfsontwikkeling is de belangrijkste oorzaak van een sterk uiteenlopende solvabiliteitsontwikkeling voor de onderscheiden groepen bedrijven in de periode 1974 t/m 1976. Deze periode is ten opzichte van de levensduur van duurzame produktiemiddelen betrekkelijk kort. Over een langere periode bezien zou de gemiddelde solvabiliteit van de groepen thans niet-investerende en sterk expansieve bedrijven wel eens veel minder uiteengegroeid kunnen zijn als op dit moment lijkt. Bij herberekening van de solvabiliteit op basis van een produktieapparaat van gemiddelde ouderdom en rekening houdend met de belegde afschrijvingsreserve verdwijnt een kwart van het verschil in solvabiliteit. Als de solvabiliteit als criterium voor de financiële positie wordt gehanteerd, met daarin begrepen behalve de verhouding eigen/vreemd vermogen ook de latente vermogensbehoefte voor aanpassingen in het produktieapparaat en de mate waarin hiervoor liquiditeiten voorhanden zijn, ontstaat een reëler beeld van de financiële positie van niet-investerende en sterk expansieve groepen bedrijven.

3. Investeringsactiviteit en liquiditeit

Op basis van het aangepaste solvabiliteitskengetal en de vermogensvorming zijn drie niveaus van financiële positie onderscheiden: resp. gunstig, matig en ongunstig.

Bij een gunstige financiële positie zijn relatief vaak liquiditeiten (niet gebonden in het produktieproces) aanwezig waarmee een extra behoefte aan financieringsmiddelen kan worden opgevangen. Tevens is ongeacht het investeringsgedrag, de betalingscapaciteit (besparing + afschrijving) vrijwel steeds voldoende om aan de financieringsverplichtingen te voldoen.

Bedrijven met een minder gunstige financiële positie worden vaker geconfronteerd met een minder goede verhouding tussen financieringslasten en betalingscapaciteit; ook hier bestaat echter geen duidelijke relatie met de investeringsactiviteit.

In het algemeen kan niet worden gesteld dat in de beschouwde periode 1974-1976 het in belangrijke mate met vreemd vermogen financieren van de bedrijfsontwikkeling de liquiditeitspositie zodanig heeft verzwakt dat veel bedrijven hierdoor in de gevarezone zijn gekomen.

In de tweede helft van de zeventiger jaren is het gebruik van vreemd vermogen bijzonder snel toegenomen, hetgeen werd veroorzaakt door de groeiende vraag naar financieringsmiddelen als gevolg van de expansieve ontwikkelingen op de bedrijven. Daarnaast daalde de hoeveelheid beschikbaar komende eigen financieringsmiddelen door de afnemende besparingen.

In het algemeen kan worden gesteld dat de expansieve ontwikkelingen mede oorzaak waren van een verslechtering van de liquiditeitspositie; de verhouding tussen de betalingscapaciteit en de schuldenpositie is na 1976 belangrijk ongunstiger geworden.

4. Financieringsgedrag en toekomstperspectief

Voor een beter inzicht in de financieel-economische ontwikkelingen zijn enkele groepen bedrijven gevormd met een zelfde financieringsbeeld, geconcretiseerd in de verhouding tussen de mutatie eigen vermogen (excl. herwaardering) en de mutatie vreemd vermogen. De mutatie eigen vermogen bestaat voornamelijk uit besparing op het inkomen.

Groep	Mutatie eigen verm. (excl. herw.)	Mutatie vreemd vermogen	Aantal bedr. (%)	Gem. leeftijd v/d ondern.	Rentabiliteit	Solvabiliteit	Waarde duurz. prod. midd.	Netto-investeringen
	1)	1)	2)	3)	4)	5)	6)	
1	pos. <	pos.	23	40	4	58	56	24
2	pos. >	pos.	22	42	6	78	44	7
3	pos.	neg.	24	42	0	84	39	- 1
4	neg.	pos.	25	39	-11	45	49	9
5	neg.	neg.	6	47	-21	73	33	- 8

1) 1974 t/m 1976.

2) In 1976; voor firma's is de gemiddelde leeftijd van de ondernemers berekend.

3) Ondernemersoverschot in % van de kosten (1973 t/m 1976).

4) Eigen vermogen in % van totaalvermogen per ultimo 1976.

5) Bedrijfswaarde in % van nieuwwaarde per ultimo 1976.

6) In % van de kosten (1974 t/m 1976).

Groep 1 wordt gekenmerkt door zo'n sterke expansie dat bij een positieve mutatie van het eigen vermogen het vreemde vermogen nog sterker diende te worden uitgebreid; deze ongunstige financieringsverhouding lijkt bij de huidige goede rentabiliteitspositie en samenstelling en omvang van het productieapparaat nog acceptabel. Uit continuïteitsoogpunt gezien zijn voor alsnog weinig problemen te verwachten.

In groep 2 en groep 3 waar de toename van het eigen vermogen de uitbreiding van leningen en kredieten overtrof, was de vernieuwingsgraad aanzienlijk kleiner dan in groep 1 of was zelfs geheel afwezig. De financiële positie is in het algemeen sterk genoeg om extra aanpassingen te realiseren.

In groep 4 was de rentabiliteit van dien aard dat het behaalde inkomen te gering was om aan alle bestedingsaanspraken te voldoen. Vooral op bedrijven met een hoog investeringsniveau werd het vreemde vermogen in belangrijke mate uitgebreid. In het algemeen is door het investerings- en financieringsgedrag bij de ongunstige rentabiliteit en hoge financieringslasten de financieel-economische positie nog verder verslechterd. Op langere termijn zijn moeilijkheden beslist niet denkbeeldig waardoor het voortbestaan van de onderneming bedreigd kan worden.

Groep 5 bestond grotendeels uit bedrijven die de ontwikkelingen in de bedrijfstak niet (meer) volgen en afhaken. De continuïteitsmogelijkheden van deze kleine, verouderde, verliesgevende bedrijven van meest oudere ondernemers zijn zeer beperkt.

5. De meest expansieve bedrijven nader bezien

Voor de meest expansieve bedrijven is nagegaan welk deel van de netto-investering vanuit de groei van het eigen vermogen kan worden gefinancierd; dit geeft een aanwijzing in hoeverre uitbreidings- en diepte-investeringen mogelijk zijn zonder de eventueel beschikbare reserve-activa te gebruiken en deze aan hun eigen bestemming te onttrekken, en/of het vreemde vermogen uit te breiden.

Van deze bedrijven was een derde deel in staat om van de netto-investering minimaal de helft uit groei van het eigen vermogen (voornamelijk besparingen) te financieren, terwijl 37% dit slechts kon tot ten hoogste de helft van de netto-investering. Op de resterende 30% van de expansieve bedrijven was de mutatie van het eigen vermogen negatief. Zonder - of met een te geringe - afschrijvingsreserve kon in de vermogensbehoefte als gevolg van de investeringsactiviteit slechts worden voorzien door het aantrekken van nieuwe leningen en kredieten. Een negatieve mutatie van het eigen vermogen betekent dat de berekende afschrijvingen niet (volledig) vrijvallen, zodat te weinig eigen financieringsmiddelen beschikbaar komen ter financiering van de verbruikte werkeenheden van het produktieapparaat. Financiering met nieuw vreemd vermogen vindt hier dan ook niet alleen plaats ten behoeve van uitbreidingsinvesteringen, maar mogelijk ook ten behoeve van (een deel van) de vervangingsinvesteringen.

1. Inleiding

1.1 De onderzochte bedrijven

Het onderzoek heeft betrekking op de bedrijfsstructurele ontwikkeling en de financiële positie van 202 glastuinbouwbedrijven in Nederland voor de periode 1974 t/m 1976 en is gebaseerd op een a-selecte steekproef uit de geïnventariseerden van de landbouwtelling 1972.

Het onderzoek heeft alleen betrekking op bedrijven:

- a. waarvan de ondernemer een agrarisch hoofdberoep heeft;
- b. met een bedrijfsomvang van minstens 60 sbe (sbe-norm 1968);
- c. waarvan de glassector minstens 60% van de totale bedrijfsomvang - gemeten in sbe - omvat.

De glastuinbouw wordt onderscheiden in drie hoofdrichtingen: glasgroente, snijbloemen en potplanten. In elke glassector is een afzonderlijke steekproef gemaakt, waarbij alleen die bedrijven in het onderzoek betrokken zijn, waarvan minstens 60% van de omvang van de glassector betrekking heeft op (resp. verwarmde en onverwarmde) glasgroente, resp. snijbloemen, resp. potplanten.

Voor een verantwoording van de representativiteit van het onderzoek wordt verwezen naar de Inlichtingen no. 144 en no. 146.

Het onderzoek heeft zich beperkt tot die bedrijven die de gehele periode van onderzoek in administratie geweest zijn ten behoeve van het jaarlijkse rentabiliteits- en financieringsonderzoek. Verder zijn enkele bedrijven niet in dit onderzoek opgenomen, omdat de vermogensverhoudingen zich in de loop van de onderzoeksperiode sterk wijzigden als gevolg van toe- of uittreding van firmant(en).

De 202 onderzochte bedrijven vertegenwoordigen ruim 6.400 bedrijven, dit is circa 90% van de glasbedrijven waarover in 1976 gerapporteerd is 1).

1.2 Investeringsbeleid, financiering en financiële positie

In dit onderzoek wordt nagegaan welke samenhangen bestaan tussen investeringsbeleid en financiering op glastuinbouwbedrijven. De ontwikkeling van de financiële positie is ten nauwste met beide beslissingsgebieden verbonden.

De financiële positie van een bedrijf is direct afhankelijk van de vermogensbehoefte waarmee het bedrijf op korte en middellange termijn geconfronteerd zal worden. De omvang van deze toe-

1) Opgenomen in Mededelingen no's 175, 180 en 184.

komstige vermogensbehoefte wordt mede bepaald door de huidige graad van vervanging van versleten delen van het productieapparaat en de mate van aanpassing aan de economische en technologische ontwikkelingen.

De omvang van het eigen vermogen dient dan ook niet alleen beoordeeld te worden ten opzichte van het huidige vastgelegde vermogen in de onderneming; het totaal vermogen moet worden aangevuld met de latente vermogensclaim die optreedt in geval van een achterstand bij het op peil houden van het complex duurzame produktiemiddelen. Het tempo van de vervanging en de mate van expansief gedrag heeft hiermee direct invloed op de aard van de financiële positie.

Bij de dekking van toekomstige vermogensbehoefte speelt de huidige activastructuur een rol. Liquiditeiten, die niet gebonden zijn in het produktieproces, kunnen mede als financieringsmiddel dienen voor toekomstige vermogensbehoeften.

De omvang van het vreemde vermogen op lange termijn wordt beoordeeld aan de hand van de lasten die hiermee verbonden zijn. Deze rente- en aflossingsverplichtingen worden geconfronteerd met de vrijkomende middelen uit het produktieproces (betalingscapaciteit). Bedoelde verplichtingen dienen te worden nagekomen zonder dat daardoor de gewenste ontwikkelinggang van het bedrijf belemmerd wordt onder handhaving van een aanvaardbare financiële positie 1).

1.3 De werkwijze

Voor het onderzoek is gebruik gemaakt van de gegevens die ten behoeve van het jaarlijkse rentabiliteits- en financieringsonderzoek in de drie verschillende takken van glastuinbouw zijn verzameld.

De onderzochte bedrijven worden eerst ingedeeld naar de mate van investeringsactiviteit. Per investeringsklasse worden balansen opgesteld per ultimo 1973 en ultimo 1976 met een specificatie van de kapitaal- en vermogensmutaties in de tussenliggende periode. Daarnaast worden enkele groepen bedrijven samengesteld met een overeenkomende verhouding tussen de mutatie eigen vermogen en de mutatie vreemd vermogen.

1) Voor een nadere analyse van de begrippen financiële positie en liquiditeit die in dit onderzoek worden gehanteerd om de financieel-economische situatie van glastuinbouwbedrijven te schetsen, kan worden verwezen naar de publikatie: Beoordeling financiële positie en liquiditeit van glastuinbouwbedrijven; LEI-publikatie nr. 4.93, Augustus 1980

Berekening van de waarde van enkele activa- en passiva-categorieën

- Voor de waardering van de grond wordt uitgegaan van de onverpachte verkoopwaarde (met een agrarische bestemming) in de respectievelijke jaren van onderzoek. Deze waarden zijn per gebied verzameld.
- De slijtende dode duurzame produktiemiddelen zijn geactiveerd tegen boekwaarde op basis van de nieuwwaarde in de betreffende jaren van onderzoek. Deze waarden worden ontleend aan gegevens die ook ten behoeve van de afschrijvings- en renteberekening zijn verzameld.
- Voor de waardering van de plantopstand en de veldinventaris is gebruik gemaakt van kostprijsgegevens van het LEI.
- De woonhuizen zijn geactiveerd tegen boekwaarde op basis van de herbouwkosten in de betreffende jaren van onderzoek.
- In de balansen zijn ook privé-bezittingen opgenomen. De reden hiervan is dat bij persoonlijke ondernemingen in het algemeen geen scheiding kan worden aangebracht tussen het privé-vermogen en het bedrijfsvermogen en dat bovendien de ondernemer ook met zijn privé-vermogen aansprakelijk is voor de schulden van zijn bedrijf.
- Het totale vreemd vermogen is onderscheiden in vreemd vermogen op korte en op lange termijn.
Wat de belastingen betreft is alleen rekening gehouden met de nog te betalen omzet- en loonbelasting.
De nog te betalen persoonlijke belastingen zijn niet opgenomen.

1.4 Begripsomschrijving

Duurzame produktiemiddelen (d.p.m.):

- a. niet-slijtende d.p.m. : grond
- b. slijtende d.p.m.
 - dode slijtende d.p.m. : bedrijfsgebouwen, installaties, machines en werktuigen, inventaris
 - levende slijtende d.p.m. : plantopstanden, bloembollenkraam, vee

Bedrijfswaarde van slijtende d.p.m.: de nieuwwaarde verminderd met de - op basis van de huidige nieuwwaarde - verrichte afschrijving

Betalingscapaciteit : middelen die vrijkomen uit het productieproces; de betalingscapaciteit is samengesteld uit de besparing voor aftrek van betaalde rente, vermeerderd met de afschrijving

Extra liquiditeiten	: overschot van liquide en vlottende middelen (= liquiditeiten, vorderingen en voorraden) boven vreemd vermogen op korte termijn en boven de claim m.b.t. het werkkapitaal; deze laatste vermogensbehoefte is gesteld op ca. 10% van de jaarkosten, excl. rente en afschrijving
Solvabiliteit (werkelijk)	: eigen vermogen in % van totaalvermogen (EV/TV)
Solvabiliteit (aangepast)	: eigen vermogen in % van totaalvermogen (EV/TV ₁), aangepast voor de vermogensclaim m.b.t. de vervangingsverplichting van het huidige productieapparaat, waarin eventueel aanwezige liquiditeiten (L) worden betrokken $TV_1 = TV + (\frac{1}{2} NW - BW) - L$
Bruto-investeringen	: aankopen + aanwas - verkopen van d.p.m.
Netto-Investeringen	: bruto-investering minus afschrijving

2. Investeringsactiviteit en activastructuur

2.1 Investeringsactiviteit naar produktierichting en regio

Als maatstaf voor de bedrijfsontwikkeling zijn verschillende mogelijkheden denkbaar. Bij de keuze van een criterium dient te worden aangesloten bij de probleemstelling van dit onderzoek, namelijk de confrontatie van het investeringsbeleid en financieringswijze.

In het kengetal netto-investering (bruto-investering minus afschrijving) wordt de dynamische ontwikkeling zichtbaar. De hiermee gepaard gaande vermogensbehoeften vallen voor een belangrijk deel samen met uitgaven voor instandhouding en/of uitbreiding van het produktieapparaat. Bij respectievelijk positieve en negatieve netto-investeringen wordt resp. meer en minder dan de in het produktieproces verbruikte werkeenheden geherinvesteerd.

De mate van expansie wordt dan ook weergegeven met het begrip netto-investering. Een zelfde bedrag aan netto-investeringen heeft voor een groot bedrijf echter een geheel andere betekenis dan voor een klein bedrijf. Teneinde het belang van de uitgevoerde netto-investeringen op bedrijven van verschillende bedrijfsomvang in een zelfde kengetal te kunnen uitdrukken, is de netto-investering gerelateerd aan het niveau van de jaarkosten in de onderzochte periode.

Het aldus berekende kengetal geeft de situatie weer als het gemiddelde over een periode van drie jaar. Hoewel er in de glastuinbouw in veel gevallen vrij regelmatig wordt geïnvesteerd, vinden er toch incidenteel relatief grote investeringen plaats. Door uit te gaan van het gemiddelde beeld van 3 jaar wordt het risico kleiner dat een eventueel schokmatig verloop van de investeringsactiviteit een vertekend beeld zou opleveren.

De inhoud van het begrip investering beperkt zich niet tot de zogenaamde dode duurzame produktiemiddelen, zoals grond, gebouwen, glasopstanden, installaties e.d.; ook de plantopstanden en de bloembollenkraam worden ertoe gerekend. De investeringen in deze categorieën bestaande uit directe investeringen (aankopen) of aanwasberekeningen worden evenals bij de overige duurzame produktiemiddelen over een reeks van jaren afgeschreven en ten laste van het resultaat van meerdere jaren gebracht.

In tabel 2.1 wordt een overzicht gegeven van het gevoerde investeringsbeleid in de jaren 1974 t/m 1976. Groot zijn de verschillen tussen de bedrijven: terwijl 37% de beschikbaar gekomen afschrijvingsbedragen niet volledig heeft geherinvesteerd in het bedrijf, heeft circa één op de vijf bedrijven zijn produktieapparaat jaarlijks met 20% of meer van de jaarkosten uitgebreid. Deze laatste categorie kan sterk expanderend worden genoemd.

De sterk verschillende posities die de bedrijven innemen kunnen voor een deel worden teruggevoerd op regionale verschillen. In het Zuidhollands Glasdistrict is de expansie duidelijk groter dan in overig Nederland.

De glasgroente- en snijbloemenbedrijven in het ZHG vertonen een grote mate van overeenkomst in het spreidingsbeeld van de mate van expansie.

Tabel 2.1 Spreiding van de netto-investeringen in procenten van de kosten 1974 t/m 1976

	Totale glassector 1)			Glasgroente- bedrijven			Snijbloemen- bedrijven		
	to- taal	ZHG overig Neder- land		to- taal	ZHG overig Neder- land		to- taal	ZHG overig Neder- land	
Netto-invest. in % v/d kosten 1974 t/m 1976									
minder									
dan -10%	6	1	11	5	1	10	9	1	15
-10 - 0%	31	28	35	33	27	42	27	30	24
0 - 10%	22	16	28	18	18	19	26	12	37
10 - 20%	22	29	15	26	33	17	16	20	13
20% en meer	19	26	11	18	21	12	22	37	11
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100

1) Inclusief potplantenbedrijven.

Hoewel de buiten het Zuidhollands Glasdistrict gesitueerde bedrijven ten aanzien van beide produktierichtingen gegroepeerd zijn onder de gebiedsaanduiding "overig Nederland", verschilt deze lokatie voor de glasgroente- en de snijbloemensector van inhoud. De snijbloemensector is in hoofdzaak geconcentreerd in de gebieden Aalsmeer e.o., de Venen en de Bloembollenstreek; glasgroentebedrijven komen meer verspreid voor over het gehele land. Een gebieds-vergelijking van beide produktierichtingen, zoals in het Zuidhollands Glasdistrict, is dientengevolge niet zinvol.

De ontwikkeling van de investeringsactiviteit zoals die uit tabel 2.1 blijkt heeft betrekking op de periode 1974 t/m 1976. Voor 1973 is geen volledig inzicht mogelijk in het geheel van inkomens-verwerving en -besteding, en de vermogensmutaties. Eerst in 1974 is het jaarlijkse rentabiliteits- en financieringsonderzoek hierop afgestemd. Een volledig overzicht van balansposities, kapitaal- en vermogensmutaties, inkomensverwerving en -besteding is slechts mo-

gelijk voor de jaren na 1973. Voor een indeling van de bedrijven naar de mate van expansie is het, gezien de onvolledige verslaggeving over 1973, beter om de grenzen van de investeringsperiode te doen samenvallen met het tijdvak 1974 t/m 1976, zodat de mate van expansie kan worden geconfronteerd met het financieel-economisch gebeuren dat op de bedrijven heeft plaatsgevonden.

Op basis van het kengetal netto-investeringen in procenten van de kosten zijn de bedrijven ingedeeld in 3 groepen:

1.	niet-investerende bedr.	(37%):	netto-investeringen	negatief
2.	matig investerende "	(32%):	" "	0 - 13%
3.	expansieve bedrijven	(31%):	" "	13% e.m.

Met deze driedeling wordt een categorie bedrijven onderkend met negatieve netto-investeringen en verder twee groepen met resp. een relatief kleine en grote investeringsactiviteit. De aangehouden grens van 13% heeft op zich geen betekenis; bij deze grens worden de bedrijven met positieve netto-investeringen in 2 even-grote groepen verdeeld.

In deze indeling worden de verschillende produktierichtingen niet nader onderscheiden. Het gaat hier om het onderkennen van verbanden tussen investeringsgedrag en financieringswijze, ongeacht de specifieke produktierichting.

2.2 Balans

Voor de drie investeringsklassen is voor het begin en het eind van de onderzoeksperiode een balans opgesteld (tabel 2.2). Het geheel van de investerings- en financieringsactiviteiten vindt plaats binnen de afgegrensde periode, zodat de gezamenlijke veranderingen in het vermogen en de aanwending van de middelen in de sfeer van de diverse activacategorieën een verklaring vormen voor het verschil tussen de balansposten per ultimo 1973 en 1976.

Opvallend is de overeenkomst tussen de drie investeringsklassen met betrekking tot de omvang van het vermogen en de afzonderlijke balansposten aan het begin van de onderzoeksperiode; dit geldt zowel voor de wijze van vermogensverkrijging (eigen en vreemd vermogen) als voor de vastlegging van het vermogen in duurzame produktiemiddelen, vlottende en liquide middelen, woning en overige bezittingen. Behalve de waarde van de duurzame produktiemiddelen loopt ook de leeftijd van het geheel van d.p.m. als glasopstanden, installaties, machines e.d., gemiddeld per bedrijf, niet sterk uiteen; dit punt wordt in par. 2.3 nader uitgewerkt.

De bedrijven behorende tot de drie investeringsklassen hebben zich op sterk verschillende wijze ontwikkeld vanuit een niet wezenlijke afwijkende situatie aan het begin van de onderzoeksperiode. Deze overeenkomstige uitgangspositie geldt voor het gemiddelde bedrijf; binnen iedere investeringsklasse treedt een aanzienlijke spreiding op m.b.t. de bedrijfsomvang, -structuur en vermogenssamenstelling.

Tabel 2.2 Balans per 31-12-1973 en 31-12-1976, gemiddeld per bedrijf (x 1.000 gld.)

	Netto-investeringen in % van de kosten 1974 t/m 1976					
	negatief		0 - 13%		13% en meer	
	(1)		(2)		(3)	
	31-12- 1973	31-12- 1976	31-12- 1973	31-12- 1976	31-12- 1973	31-12- 1976
Activa						
Duurzame prod.midd.	267,0	314,3	271,2	414,8	251,5	567,6
Vlottende middelen	28,1	36,6	35,3	49,8	30,6	60,3
Liquide middelen	37,1	62,0	32,4	55,9	32,5	42,1
Woning	85,7	122,1	88,0	114,9	84,9	107,5
Overige bezittingen	12,6	20,4	11,4	14,0	13,1	24,7
Totaal	430,5	555,4	438,3	649,4	412,6	802,2
Passiva						
Vreemd vermogen kort	26,4	26,1	30,5	36,3	24,9	59,0
Vreemd vermogen lang	113,1	108,6	121,4	170,2	116,9	296,3
Eigen vermogen	291,0	420,7	286,4	442,9	270,8	446,9
Totaal	430,5	555,4	438,3	649,4	412,6	802,2

Als gevolg van de verschillende ontwikkelingsgang die de drie groepen bedrijven kenmerkt, wijkt het gemiddelde balansbeeld aan het eind van de periode per groep sterk af. De toename van het balanstotaal bedraagt in de klassen 1, 2 en 3, resp. circa 30, 50 en 100%. Voor de bedrijven met positieve netto-investeringen (groepen 2 en 3) is de toename van het balanstotaal voor een belangrijk deel het gevolg van de toegenomen omvang van de duurzame produktiemiddelen en in mindere mate door de groei van de vlottende middelen samenhangend met de toegenomen bedrijfsomvang. De groei van de liquide middelen blijft bij de sterker expanderende bedrijven gemiddeld per bedrijf achter bij die van de niet of minder sterk groeiende bedrijven.

Per ultimo 1976 is in alle 3 investeringsklassen het eigen vermogen belangrijk toegenomen. Behalve in groep 1 hebben de meeste bedrijven ook het vreemde vermogen moeten aanpassen aan de sterk gestegen vermogensbehoeften.

2.3 Duurzame produktiemiddelen

De categorie duurzame produktiemiddelen vormt in elke investeringsgroep het belangrijkste deel van de totale bezittingen (tabel 2.3). Het gekozen indelingscriterium is direct verantwoorde-

lijk voor de zeer verschillende mate van groei van deze balanspost; toch is de mutatie in alle 3 groepen bedrijven positief. De hoogte van de balanspost verandert immers niet alleen met de omvang van de netto-investeringen, maar tevens vindt ieder jaar een herwaardering plaats tegen het dan geldende prijspeil van de betreffende produktiemiddelen.

Binnen de duurzame produktiemiddelen kan onderscheid gemaakt worden in grond en slijtende duurzame produktiemiddelen. Terwijl de herwaardering van slijtende duurzame produktiemiddelen voor de drie investeringscategorieën nagenoeg even groot is (circa f 44.000,-) gemiddeld per bedrijf, is de herwaardering van de grond bij expanderende bedrijven enigszins groter dan van de matig en niet-investerende bedrijven (respectievelijk f 43.500,-, f 39.000,- en f 34.100,- per bedrijf); deze verschillen houden onder meer verband met het in sterkere mate voorkomen van meer expanderende bedrijven in de centra in West-Nederland met grotere stijgingen van de grondprijzen.

Tabel 2.3 Duurzame produktiemiddelen per 31-12-1973 en 31-12-1976 en de mutatie in de desbetreffende periode; gemiddeld per bedrijf (x 1.000 gld.)

	Netto-investeringen in % van de kosten 1974 t/m 1976		
	negatief (1)	0 - 13% (2)	13% en meer (3)
Duurzame prod.midd. per 31-12-1973	267,0	271,2	251,5
Bruto-investeringen	69,8	176,3	361,0
Afschrijvingen	<u>109,2</u>	<u>118,0</u>	<u>128,4</u>
Netto-investeringen	-39,4	58,3	232,6
Herwaardering prijs- verschillen			
grond	34,2	39,0	43,5
slijtende d.p.m.	<u>45,1</u>	<u>44,1</u>	<u>43,8</u>
totaal	79,3	83,1	87,3
Correctie wegens wij- ziging BTW-stelsel	<u>7,4</u>	<u>2,2</u>	<u>-3,8</u>
Duurzame prod.midd. per 31-12-1976	314,3	414,8	567,6

Een derde oorzaak van de mutatie in de balanspost duurzame produktiemiddelen is de wijziging in waardering bij verandering van keuze in het kader van de BTW waarbij geopteerd wordt voor de "ondernemersregeling" of voor de "landbouwregeling". Voor de waar-

dering van de activa betekent deze overgang dat de waarden exclusief BTW (ondernemersregeling) of inclusief BTW (landbouwregeling) geadministreerd worden, hetgeen voor de opererende bedrijven tot een lagere c.q. hogere waardering leidt.

De correctie wegens BTW-stelselwijziging verschilt per investeringscategorie in omvang; dit is o.a. het gevolg van het in verschillende mate kiezen voor de ondernemersregeling door bloemisterijbedrijven, nadat deze per 1-1-1975 bij wetswijziging van de ondernemersregeling in de landbouwregeling gebracht werden. Het aantal bloemisterijbedrijven dat na 1-1-1975 te kennen gaf in de ondernemersregeling te willen blijven, bedraagt respectievelijk 52, 72 en 88% van de respectievelijk niet-, matig en sterk expanderende bloemisterijbedrijven (zie bijlage 1). Van de niet-opererende bedrijven werd de waardering van de duurzame produktiemiddelen verhoogd.

Ook van de glasgroentebedrijven koos een klein aantal voor de ondernemersregeling tijdens de onderzochte periode; daar deze bedrijven tot de groepen matig en sterk expanderende bedrijven behoren, worden de genoemde verschillen in BTW-correctie, tussen de drie investeringsklassen nog vergroot.

Tabel 2.4 Ouderdom van de slijtende duurzame produktiemiddelen per 1-1-1974 en 31-12-1976

	Netto-investeringen in % van de kosten 1974 t/m 1976		
	negatief	0-13%	13% en meer
	(1)	(2)	(3)
Bedrijfswaarde in % van de nieuwwaarde			
Gewogen gemidd./bedrijf:			
per 1-1-1974	48	48	43
per 31-12-1976	37	46	56
Spreiding:			
per 1-1-1974			
minder dan 30%	16	8	12
30 - 50%	38	48	55
50 - 60%	45	42	31
60% en meer	1	2	2
	100	100	100
per 31-12-1976			
minder dan 30%	30	12	2
30 - 50%	57	50	31
50 - 60%	13	29	32
60% en meer	0	9	35
	100	100	100

Het produktieapparaat in de drie investeringscategorieën waarvoor per ultimo 1973 een sterk overeenkomstige balanswaardering is vastgesteld, heeft ook een vergelijkbare ouderdom (tabel 2.4). Het kengetal bedrijfswaarde in % van de nieuwwaarde geeft een aanwijzing voor de leeftijd van het produktieapparaat.

Het produktieapparaat van de niet- of matig-investerende groepen (resp. (1) en (2)) was slechts een fractie nieuwer dan dat van de sterk expansieve groep (3).

Aan de onderzochte periode gingen enige jaren met een lage investeringsactiviteit vooraf; dit blijkt uit het vrijwel ontbreken van bedrijven met een nieuw produktieapparaat (BW groter dan 60%) aan het begin van de periode van onderzoek. Dit geldt voor elk van de 3 investeringsgroepen. De categorie vrij nieuwe bedrijven (BW 50-60%) is in (1) en (2) wel wat sterker vertegenwoordigd dan in (3). Toch komt de relatief hogere waarderingsgraad van de d.p.m. als gevolg van de gemiddeld kleinere bedrijfsomvang, niet tot uitdrukking in een hogere balanswaardering.

De gevolgen van achterblijvende investeringen (in verhouding tot de afschrijvingen) worden zelfs binnen een relatief kort tijdsbestek al duidelijk waarneembaar in een sterke daling van het aantal bedrijven met een jong produktieapparaat.

Het investeringspatroon van glasbedrijven wordt vaak gekenmerkt door een onregelmatig optreden van kleinere en grotere investeringen. De indeling in de drie investeringsgroepen is gemaakt op grond van de investeringsactiviteit binnen de onderzoeksperiode zonder daarin de activiteiten in de voorgaande jaren te betrekken. De mogelijkheid bestaat dat het "normale" investeringsniveau per jaar wordt vertekend door een toevallig laag of hoog peil in de onderzoeksperiode.

Hoewel de keuze van een betrekkelijk korte periode voor een aantal bedrijven storend kan werken, laat de indeling toch zien dat een aantal bedrijven structureel achterblijft, en ook dat een andere groep de goede positie die bestond per ultimo 1973 wist te handhaven of nog verder te versterken.

Per ultimo 1976 loopt het kengetal BW in % NW mede onder invloed van de grote verschillen in investeringsactiviteit gemiddeld per bedrijf per investeringsklasse sterk uiteen: resp. 37, 46 en 56%. De sterk expanderende groep bestaat voor een derde uit zeer nieuwe bedrijven 1), een derde deel vrij nieuwe 2), circa een derde deel in de categorie 30-50%, terwijl verouderde bedrijven 3) hier vrijwel ontbreken. De groep met negatieve netto-investeringen daartegenover is als volgt samengesteld: voor 30% verouderde bedrijven, 57% in de categorie 30-50% en slechts 13% kan worden beschouwd als vrij nieuw, terwijl zeer nieuwe bedrijven hier ontbreken.

Evenals voor de duurzame produktiemiddelen wordt ook voor de woning jaarlijks een herwaardering berekend als aanpassing van de waardering aan de gestegen herbouwkosten (tabel 2.5).

- 1) Bedrijfswaarde 60% en meer van de nieuwwaarde.
- 2) Bedrijfswaarde 50-60% van de nieuwwaarde.
- 3) Bedrijfswaarde tot 30% van de nieuwwaarde.

Tabel 2.5 Woning per 31-12-1973 en 31-12-1976 en de mutatie in de betreffende periode, gemiddeld per bedrijf

	Netto-investeringen in % van de kosten 1974 t/m 1976		
	negatief	0 - 13%	13% en meer
	(1)	(2)	(3)
Woning per 31-12-1973	85.700	88.000	84.900
Netto-investering	17.200	9.300	7.200
Herwaardering	19.200	17.600	15.400
Woning per 31-12-1976	122.100	114.900	107.500

De herwaardering wegens prijsstijging van duurzame produktiemiddelen en de woning leidt tot een positieve mutatie van het eigen vermogen.

De wijziging in waardering van de duurzame produktiemiddelen bij verandering van BTW-stelsel leidt direct tot een mutatie in het eigen vermogen; deze mutatie is positief bij overgang van de ondernemersregeling naar de landbouwregeling en negatief bij overgang in omgekeerde richting. Deze positieve of negatieve vermogensmutatie wordt in absolute zin kleiner doordat bij wijziging in de keuzeregeling een schuld aan respectievelijk een vordering op de fiscus kan ontstaan. Een wijziging in BTW-stelsel kan dus naast een mutatie in het eigen vermogen tevens de omvang van het vreemde vermogen beïnvloeden. De totale vermogensmutatie is steeds gelijk aan de mutatie in de duurzame produktiemiddelen a.g.v. BTW-stelselwijziging (tabel 2.6).

Tabel 2.6 Aanpassingen waardering d.p.m. en woning, en de verdeling over eigen en vreemd vermogen (periode 1974 t/m 1976)

	Netto-investeringen in % van de kosten 1974 t/m 1976		
	negatief	0 - 13%	13% en meer
	(1)	(2)	(3)
Herwaardering duurzame produktiemiddelen + woning	98.500	100.700	102.700
Correctie wegens wijziging BTW-stelsel	7.400	2.200	-3.800
Totaal waardeinstijging activa	105.900	102.900	98.900
Toerekening aan:			
Eigen vermogen			
- herwaardering	98.500	100.700	102.700
- correctie wegens wijziging BTW-stelsel	6.400	1.000	-3.500
totaal mutatie eigen vermogen	104.900	101.700	99.200
Vreemd vermogen			
- correctie wegens wijziging BTW-stelsel	1.000	1.200	- 300
Mutatie totaal vermogen	105.900	102.900	98.900

3. Bedrijfs- en vermogensontwikkeling

3.1 Ontwikkelingen in het eigen vermogen

Voor een goede vergelijkbaarheid van de groei van het eigen vermogen in de drie investeringscategorieën, zijn de correctie wegens wijziging BTW-stelsel en de overige correcties ten behoeve van de balanscontinuïteit apart gehouden. Het eigen vermogen per ultimo 1973 wordt in tabel 3.1 aangepast voor beide soorten correcties; dit vormt dan het fictieve uitgangspunt om de betekenis van de andere mutaties duidelijker aan te geven.

Tabel 3.1 Ontwikkeling van het eigen vermogen 1974 t/m 1976

	Netto-investeringen in % van de kosten 1974 t/m 1976		
	negatief	0 - 13%	13% en meer
	(1)	(2)	(3)
Eigen vermogen 31-12-1973	291.000	286.400	270.800
Correctie wegens wijziging BTW-stelsel	6.400	1.000	-3.500
Overige correcties 1)	- 200	800	-1.400
Eigen vermogen 31-12-1973 2)	297.200	288.200	265.900
Mutaties 1974 t/m 1976	%	%	%
Herwaardering duurzame prod.middelen + woning	(a) 98.500 80	100.700 65	102.700 57
Besparing	(b) 20.200 16	54.200 35	81.500 45
Boekverschil bij des-investering	(c) -3.000	-8.500	-12.300
Subsidies	(d) 2.900	5.600	5.200
Schenken en erfenissen	(e) 4.500	3.700	3.700
Ov. vermogensmutaties	(f) 400	-1.000	200
Mutaties a t/m f	123.500 100	154.700 100	181.000 100
Eigen vermogen 31-12-1976	420.700	442.900	446.900

- 1) Correcties per 1-1-1975 en 1-1-1976 ten behoeve van de balanscontinuïteit.
- 2) Na correctie wegens wijziging BTW-stelsel en overige correcties.

Voor alle drie investeringscategorieën is een herwaardering berekend van circa f 100.000,- gemiddeld per bedrijf. De verschillende mate van groei in het eigen vermogen wordt vrijwel geheel veroorzaakt door verschillen in besparingsniveaus; de besparing bedraagt respectievelijk f 20.200,-, f 54.200,- en f 81.500,- gemiddeld per bedrijf en vormt respectievelijk 16, 35 en 45% van de totale mutatie van het eigen vermogen.

De meer investerende bedrijven realiseerden een grotere reële toename van het eigen vermogen (uit besparingen) dan de minder expansieve bedrijven bij een vrijwel vergelijkbare vermogensgroei door herwaardering.

Voor het verschil in besparingsniveau zijn 2 hoofdoorzaken aan te wijzen. Allereerst bestaat er een positief verband tussen investeringsniveau en totaal inkomen (tabel 3.2).

Tabel 3.2 Inkomen, bestedingen en besparing periode 1974 t/m 1976 gemiddeld per ondernemer

	Netto-investeringen in % van de kosten 1974 t/m 1976		
	negatief	0 - 13%	13% en meer
	(1)	(2)	(3)
Aant. ondernemers gem. per bedr.	1,22	1,35	1,22
Gemiddelden per ondernemer			
Totaal inkomen	147.800	178.700	195.200
Af: pers. belasting + premies volksverzekering	35.200	40.900	30.400
Af: gezinsbestedingen	96.100	97.500	97.800
Besparing	16.500	40.300	67.000
Besparing gemiddeld per bedrijf	20.200	54.200	81.500

In de tweede plaats wordt op het extra inkomen van de investerende groepen geen overeenkomstige extra claim gelegd door de fiscus. De belastingafdracht blijft duidelijk achter bij de inkomens toenname. De groep meest expansieve bedrijven heeft gemiddeld per ondernemer de laagste fiscale afdracht bij het hoogste totaal inkomen in vergelijking met de beide andere investeringsgroepen. Het is niet bekend hoe groot de persoonlijke belastingschulden zijn op het eind van de periode. Alleen de betaalde belastingen zijn geregistreerd. Ook zonder direct inzicht in de fiscale inkomensopstellingen kan toch worden aangenomen dat de toenmalige fiscale investeringsfaciliteiten (vooral investeringsaftrek; vervroegde afschrijving) hierbij een grote rol hebben gespeeld.

Verder is het opmerkelijk dat de overige gezinsbestedingen in de drie investeringscategorieën gemiddeld per ondernemer nagenoeg even groot zijn. In de investerende groepen wordt het extra inkomen niet consumptief aangewend, maar volledig in het bedrijf ge-

houden (dalende bestedingsquote bij toenemend inkomen). Het in het bedrijf houden van deze middelen moet uiteraard ruim worden uitgelegd, want de bestemming is hiermede nog niet vastgelegd. Behalve voor bedrijfsinvesteringen kunnen de middelen ook gebruikt zijn voor overige investeringen en beleggingen (waaronder woonhuis), versterking werkkapitaal en vermindering van vreemd vermogen.

3.2 Vermogensmutaties en solvabiliteit

Voor een verbetering van de financiële positie is een versterking van het eigen vermogen een primaire voorwaarde. Het eigen vermogen maakt deel uit van de totale vermogensvoorziening van het bedrijf; dit houdt in dat ook de verhouding van eigen vermogen en vreemd vermogen van groot belang is voor de financiële positie. In tabel 3.3 zijn per investeringsgroep de mutaties in eigen en vreemd vermogen opgenomen.

Tabel 3.3 Mutaties van eigen, vreemd en totaal vermogen periode 1974 t/m 1976 (x 1.000 gld.)

	Netto-investeringen in % van de kosten 1974 t/m 1976		
	negatief (1)	0 - 13% (2)	13% en meer (3)
Eigen vermogen per:			
31-12-1973	291,0	286,4	270,8
31-12-1976	<u>420,7</u>	<u>442,9</u>	<u>446,9</u>
mutatie (a) (idem in %)	129,7 (45%)	156,5 (55%)	176,1 (65%)
Vreemd vermogen per:			
31-12-1973	139,5	151,9	141,8
31-12-1976	<u>134,7</u>	<u>206,5</u>	<u>355,3</u>
mutatie (idem in %)	- 4,8 (-3%)	54,6 (36%)	213,5 (150%)
Totaal vermogen per:			
31-12-1973	430,5	438,3	412,6
31-12-1976	<u>555,4</u>	<u>649,4</u>	<u>802,2</u>
mutatie (b) (idem in %)	124,9 (29%)	211,1 (48%)	389,6 (94%)
Mutatie eigen vermogen in % van mutatie totaal vermogen (a in % b)	104	74	45
Eigen vermogen in % van totaal vermogen			
31-12-1973	68	65	66
31-12-1976	<u>76</u>	<u>68</u>	<u>56</u>
mutatie	8	3	-10
31-12-1976 (excl. herwaardering)	71	62	49

De mutatie vreemd vermogen is het saldo van nieuwe leningen (en kredieten), en de aflossingen op bestaande leningen. Duidelijk blijkt de sterke relatie tussen de bedrijfsontwikkeling en het vreemde vermogen. De mutatie vreemd vermogen is dan ook de bepalende factor voor de verschillende ontwikkelingen van de solvabiliteit in de drie onderscheiden groepen (solvabiliteitswijziging respectievelijk +8, +3 en -10%).

De positieve invloed van de herwaardering op de solvabiliteit is voor de drie groepen vrijwel hetzelfde (circa 6%).

De solvabiliteit gemiddeld per bedrijf is voor de 3 investeringsgroepen per ultimo 1973 niet sterk verschillend. Voor de niet-investerende groep was de verhouding tussen de mutatie eigen en totaalvermogen dermate gunstig dat de solvabiliteit kon toenemen, zelfs nog zonder de gunstige werking van de herwaardering.

Voor de sterk expansieve groep daalde de solvabiliteit met 10%; zonder het eigen vermogen aan te passen voor de toegenomen waarde van de duurzame produktiemiddelen en de woning zou de solvabiliteit nog met 7% extra zijn gedaald. De matig investerende groep bedrijven wist de solvabiliteit enigermate te verbeteren; zonder herwaardering zou deze kleine verbetering omslaan in een kleine daling.

Het streven naar een veilige financiering mag niet ten koste gaan van het op peil houden van het produktieapparaat. Uit het feit dat de solvabiliteit van bedrijven die veel geïnvesteerd hebben, sterk gedaald is, kan niet worden afgeleid dat veel investeren slecht is voor de solvabiliteit. Bedrijven die weinig geïnvesteerd hebben zullen op een gegeven moment ook moeten investeren om hun produktieapparaat aan te passen. Bij niet investeren wordt de continuïteit van de bedrijven bedreigd.

De betekenis van de solvabiliteit als vergelijkingsmaatstaf wordt vergroot door aanpassing van dit kengetal enerzijds m.b.t. de omvang van de toekomstige vermogensbehoefte in verband met achterstand of voorsprong in de vervanging van het produktieapparaat en anderzijds m.b.t. de liquiditeitspositie (zie bijlage 3).

De mate van aanpassing komt sterk overeen met de investeringsgraad (zie tabel 3.4). Deze herberekening van het solvabiliteitskengetal doet een kwart van het verschil in gemiddelde solvabiliteit tussen niet-investerende en sterk expansieve bedrijven verdwijnen.

De groepen niet-, matig en sterk expansieve bedrijven bestaan voor respectievelijk 0, 11 en 30% uit bedrijven met een niet onbelangrijke positieve solvabiliteitsaanpassing (5% en meer), terwijl voor respectievelijk 41, 29 en 7% een negatieve aanpassing berekend is van 5% en meer.

De positieve correlatie tussen investeringsniveau en het percentage bedrijven met een positieve aanpassing houdt verband met de door de relatief grote investeringsactiviteit veroorzaakte hoge graad van moderniteit van veel bedrijven (bedrijfswaarde van de slijtende duurzame produktiemiddelen meer dan 50% van de nieuwwaarde).

Tabel 3.4 Solvabiliteit (werkelijk en aangepast) per investeringsklasse gemiddeld per bedrijf per 31-12-1976

	Netto-investeringen in % van de kosten 1974 t/m 1976		
	negatief	0 - 13%	13% en meer
	(1)	(2)	(3)
Solvabiliteit (werkelijk)	76	68	56
Solvabiliteit (aangepast)	<u>70</u>	<u>65</u>	<u>55</u>
Mutatie in de solvabiliteit door aanpassing aan de leef- tijd van de d.p.m. en de liquiditeitsituatie	- 6	- 3	- 1
Spreiding van de mutatie	%	%	%
daling : meer dan 15%	17	5	2
" : 5 - 15%	24	24	5
" : 0 - 5%	11	23	12
geen mutatie	39	22	19
stijging: 0 - 5%	9	15	32
" : 5% en meer	-	11	30
	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>

In groep (3) heeft een investeringsactiviteit plaatsgevonden die het gemiddelde van de bedrijfstak ver overtreft; voor groep (1) geldt het tegenovergestelde. Onder de veronderstelling dat grotere en kleinere investeringen schoksgewijze optreden, mag worden verondersteld dat een aantal bedrijven in een volgende periode zich in een andere fase van de investeringscyclus bevinden en een geheel ander gedrag vertonen.

De gemiddelde solvabiliteit van niet-investerende en sterk expansieve bedrijven zou op basis van de huidige indeling op langere termijn gezien wel eens veel minder uiteengegroeid kunnen zijn als op dit moment; bij verandering van het investeringsbeeld kunnen de uiteengegroeide solvabiliteitsposities zich weer in elkaars richting bewegen. Door koppeling aan het investeringsgedrag vertoont ook de solvabiliteit een cyclisch verloop.

Ook de betalingscapaciteit is van belang bij de beoordeling van de solvabiliteit; de vraag staat centraal in welke mate de financieringslasten kunnen worden gedragen die zijn verbonden aan financiering met vreemd vermogen.

Gezien het feit dat een hoog niveau van expansie meestal gepaard gaat met een uitbreiding van de schuldenlast, rijst de vraag of er als gevolg hiervan verschillen in de liquiditeitspositie ontstaan tussen meer en minder expansieve bedrijven.

Bezien in het ruimere kader van de financiële positie wordt het liquiditeitsbegrip geformuleerd als de ruimte die de betalings-

capaciteit biedt om te voldoen aan de financieringsverplichtingen. Daar er verband bestaat tussen liquiditeitspositie en de aard van de financiële positie (zie tabel 3.5) wordt de relatie tussen liquiditeit en expansiegraad in bijlage 4 benaderd bij gelijke financiële positie.

Tabel 3.5 Betalingscapaciteit en financiële positie

Aantal bedrijven	Financiële positie 1)		
	ongunstig	matig	gunstig
	65	68	69
	%	%	%
Betalingscapaciteit (=besparing + betaalde rente 1974 t/m 1976 gem. per jaar)	3.800 (2)	29.500 (14)	54.900 (38)
Vreemd vermogen op lange termijn (a) per 31-12-1976	207.600 (100)	210.000 (100)	144.100 (100)
Extra liquiditeiten 2) per 31-12-1976 (b)	<u>-13.200</u>	<u>17.000</u>	<u>112.600</u>
Vershil: a - b	220.800	193.000	31.500
Spreiding van de BC in %	%	%	%
van VV lang - extra liquiditeiten			
negatief	37	4	-
0 - 9%	37	18	1
9 - 14%	12	18	2
14 - 19%	2	17	4
19 - 29%	6	18	10
29% en meer	1	13	32
VV lang - extra liquid. ≤ 0	<u>5</u>	<u>12</u>	<u>51</u>
	100	100	100

1) Zie bijlage 3.

2) Liquide en vlottende middelen minus schulden op korte termijn, minus claim m.b.t. het werkkapitaal.

De bedrijven met een gunstige financiële positie hebben vrijwel steeds de beschikking over extra liquiditeiten (niet gebonden in het productieproces). Op de helft van deze bedrijven overtreffen deze extra liquiditeiten zelfs het aangetrokken vreemde vermogen op lange termijn. Dit komt op de niet-expansieve bedrijven aanmerkelijk vaker voor als op de sterk expansieve bedrijven. Toch blijkt dat, ongeacht de graad van expansie, op vrijwel alle bedrijven in de periode 1974 t/m 1976 in voldoende mate eigen middelen beschikbaar komen om te voldoen aan de financieringsverplichtingen.

In de ongunstige en matige klasse (van financiële positie) worden de liquide en vlottende middelen vrijwel steeds overtroffen door de schulden op korte termijn en de claim m.b.t. het werkkapitaal. Alleen enkele bedrijven zonder (of met een zeer kleine) expansie beschikken over extra liquiditeiten (afschrijvingsreserve?). Onafhankelijk van de expansiegraad schiet de betalingscapaciteit in relatie tot de rente- en aflossingsverplichtingen voor een aantal bedrijven te kort (in de ongunstige categorie vaker dan bij bedrijven met een matige financiële positie), terwijl in alle drie investeringscategorieën ook bedrijven voorkomen met een goede liquiditeitspositie.

Het blijkt dat in de beschouwde periode de uitbreiding van het vreemde vermogen die samenhangt met een sterke expansie meestal niet heeft geleid tot te hoge lasteniveaus.

3.3 Ontwikkeling van de liquiditeitssituatie na 1976

De verhouding tussen de betalingscapaciteit en de schuldenpositie is na 1976 belangrijk ongunstiger geworden. De verslechterde liquiditeitssituatie blijkt uit onderstaande teksttabel.

	Glasgroenten		Snijbloemen	
	1974/76	1977/78	1974/76	1977/78
Besparing + betaalde rente 1)	23	6	16	8
Besparing + betaalde rente + afschrijving	54	27	43	30

1) In % van vreemd vermogen lang minus extra-liquiditeiten.

Wegens vernieuwing van de steekproef in de glastuinbouw - de snijbloemenbedrijven in 1977 en de glasgroentebedrijven in 1978 - kan voor deze periode geen indeling worden gemaakt naar de hoogte van de investeringsactiviteit, zoals dit voor 1974/76 is gedaan. De periode van onderzoek van de nieuw in administratie genomen bedrijven moet hiervoor als te kort worden beschouwd. Het is daarom niet mogelijk voor de periode na 1976 op een directe wijze de samenhang tussen liquiditeit en expansie te onderzoeken.

Wel is duidelijk dat de sterk toegenomen vraag naar financieringsmiddelen in verband met de gestegen investeringsactiviteit één van de factoren is geweest die tot de geschetste liquiditeitsverslechtering hebben geleid. In de gestegen vermogensbehoefte moest voor een zeer groot deel worden voorzien door nieuwe leningen, te meer omdat in mindere mate eigen financieringsmiddelen vrijkwamen uit de bedrijfsexploitatie. De sterke toename van het vreemde vermogen steekt schril af tegen de afname van de leencapaciteit op grond van de verhouding tussen financieringslasten en betalingscapaciteit.

Uit onderstaande teksttabel blijkt dat in 1977/78 de netto-investering gemiddeld per bedrijf ca. f 25.000 hoger was dan in 1974/76 in beide glassectoren. De hieruit voortvloeiende extra behoefte aan financieringsmiddelen leidde tot een directe uitbreiding van het vreemde vermogen, terwijl daarnaast door de afgenomen besparing een extra uitbreiding noodzakelijk was.

	Glasgroenten		Snijbloemen	
	1974/76	1977/78	1974/76	1977/78
Eigen financieringsmiddelen (mutatie eigen vermogen)	14.000	- 6.000	14.300	11.200
Vreemd vermogen op lange termijn (mutatie)	16.000	60.000	27.600	59.100
Af: mutatie liquiditeiten-saldo + ov. bezittingen	14.000	14.000	11.300	12.300
Netto-investering	16.000	40.000	30.600	58.000

3.4 Herkomst en aanwending van de financieringsmiddelen

De beschikbaar gekomen financieringsmiddelen bestaan uit de besparing en bronnen als schenkingen, subsidies en boekverschillen bij desinvesteringen, aangevuld met de vrijgekomen afschrijvingen enerzijds, en de toename van vreemd vermogen op korte en lange termijn anderzijds (tabel 3.6). De eigen financieringsmiddelen bestaan gemiddeld per bedrijf voor een zeer groot deel uit afschrijvingen en verder (hoofdzakelijk) uit besparingen.

De bedrijven met negatieve netto-investeringen hebben de beschikbaar gekomen eigen financieringsmiddelen (voornamelijk afschrijvingen) slechts voor een beperkt deel in bedrijf belegd (duurzame produktiemiddelen en vlottende middelen); verder werd er in overige investeringen en beleggingen (met name woonhuizen) geïnvesteerd. Tevens verminderde het korte krediet en werd er per saldo afgelost op het vreemde vermogen op lange termijn. Ten slotte konden de liquide middelen aanzienlijk worden versterkt.

Bij de sterk expansieve bedrijven daarentegen was de vermogensbehoefte zo groot dat de beschikbare eigen middelen van ruim f 200.000,- (in 3 jaar) moesten worden aangevuld met een vrijwel even grote uitbreiding van het vreemde vermogen. Hoewel verreweg het grootste deel hiervan op lange termijn is aangetrokken, werd tevens het vreemde vermogen op korte termijn sterk uitgebreid. Dit laatste verslechterde de verhouding tussen liquide middelen en schulden op korte termijn in aanzienlijke mate.

Ook met betrekking tot de wijze van aantrekken van financieringsmiddelen nemen de matig investerende bedrijven een tussenpositie in.

Tabel 3.6 Herkomst en aanwending van de financieringsmiddelen in de periode 1974 t/m 1976 gemiddeld per bedrijf (x 1.000 gld.)

	Netto-investeringen in % van de kosten 1974 t/m 1976		
	negatief	0 - 13%	13% en meer
HERKOMST			
Totaal inkomen	180,3	240,4	237,4
Af: pers. belasting + premies volksverz.	42,9	55,1	37,0
Af: gezinsbestedingen	<u>117,2</u>	<u>131,1</u>	<u>118,9</u>
Besparing	20,2	54,2	81,5
Overige verm. mutaties	4,8	-0,2	-3,2
Afschrijvingen	109,2	118,0	128,4
Correcties in eigen vermogen per 1-1-1975 en 1-1-1976 t.b.v. balanscontinuïteit	<u>-0,2</u>	<u>0,8</u>	<u>-1,4</u>
Eigen financ. middelen	134,0	172,8	205,3
Mutatie vreemd vermogen op korte termijn	-1,3	4,6	33,6
Leningen v. familie/overige particulieren	-0,4	-2,3	-1,6
Leningen Rabobanken	-9,0	41,5	175,1
Kredieten Rabobanken	1,6	8,1	12,4
Overig vreemd vermogen op lange termijn	<u>3,3</u>	<u>1,5</u>	<u>-6,5</u>
Mutatie vreemd vermogen op lange termijn	-4,5	48,8	179,4
Mutatie vreemd vermogen totaal	<u>-5,8</u>	<u>53,4</u>	<u>213,0</u>
Totaal beschikbaar gekomen financ.midd.	128,2	226,2	418,3
AANWENDING			
Bruto-investeringen in bedrijf	69,8	176,3	361,0
Investering in woning	17,2	9,3	7,2
Overige investeringen en beleggingen	7,8	2,6	11,6
Mutatie in vlottende middelen	8,5	14,5	28,9
Mutatie in liquide middelen	<u>24,9</u>	<u>23,5</u>	<u>9,6</u>
Totale aanwending van financieringsmiddelen	128,2	226,2	418,3

3.5 Bedrijfsontwikkeling en financiële positie

Voor een nader onderzoek naar de samenhang tussen bedrijfsontwikkeling en financieringsproblematiek wordt vervolgens uitgegaan van de in bijlage 3 aangegeven niveaus van financiële positie.

Voor de bestudering van dit verband gaat het niet in de eerste plaats om mogelijke verschillen in balansposities en in het productieapparaat aan het begin van de onderzoeksperiode. Primair zijn de activiteiten die zich gedurende de onderzochte periode hebben voorgedaan, in het bijzonder de wijze waarop het investeringsbeleid is uitgevoerd en de gevolgen hiervan voor de vermogensverhouding en de financiële positie in bredere zin.

De gemaakte opstellingen 1) tonen zeer duidelijk aan dat de ontwikkeling van de vermogensverhoudingen en de samenstelling van de financieringsmiddelen, in het bijzonder de mutatie van het vreemde vermogen, in belangrijke mate bepaald wordt door de expansiegraad van de bedrijven. Deze samenhang bestaat binnen elk van de drie groepen bedrijven onderscheiden naar de aard van de financiële positie.

a. Bedrijven met een ongunstige financiële positie (0)

Voor de sub-groep niet-expanderende bedrijven was het als gevolg van in onvoldoende mate beschikbaar gekomen eigen financieringsmiddelen niet mogelijk om zonder een beperkte uitbreiding van het vreemde vermogen in de vermogensbehoefte te voorzien. Het bedrag waarmee de afschrijving de bruto-investering (incl. woning) te boven gaat is ongeveer gelijk aan het deel van de afschrijving dat door het te lage niveau van bedrijfsresultaten niet is vrijgevallen (ontsparring). De beperkte uitbreiding van het vreemde vermogen komt dan ook overeen met de positieve mutatie in de liquide en vlottende middelen. Ondanks de ongunstige verhouding tussen ontsparring en mutatie in het vreemde vermogen kon de solvabiliteit toenemen van 52 naar 55% dank zij de herwaardering van de duurzame produktiemiddelen en de woning. Zonder met deze laatstgenoemde factor rekening te houden zou de solvabiliteit echter gedaald zijn tot 44% 2). De ontwikkeling van de financiële positie zou onvolledig worden weergegeven door alleen de solvabiliteitsontwikkeling te schetsen. Wegens het achterwege laten en/of uitsluiten van investeringen zijn de bedrijven onvoldoende aangepast aan de economische en technische ontwikkeling.

1) Zie bijlage 5 (balansopstellingen), bijlage 6 (vermogensmutaties), bijlage 7 (herkomst en aanwending van de financieringsmiddelen).

2) Gewogen gemiddelden.

De matig en sterk expanderende bedrijven hebben de aan de expansie verbonden vermogensbehoefte voor een belangrijk deel met vreemd vermogen moeten financieren. Evenals bij de niet-expanderende bedrijven overtreft de uitbreiding van het vreemde vermogen het niveau van de netto-investeringen (in duurzame produktiemiddelen en woning) in verband met het onvolledig vrijkomen van afschrijvingen (negatieve besparingen).

De solvabiliteit, gemiddeld per bedrijf, van deze respectievelijk matig en sterk expanderende bedrijven daalde hierdoor met respectievelijk 4 en 15 punten tot respectievelijk 48 en 32% per ultimo 1976. Zonder herwaardering zou de solvabiliteitsdaling circa 10 punten extra bedragen hebben. In het algemeen heeft op deze bedrijven een aanzienlijke vernieuwing en aanpassing van het productieapparaat plaatsgevonden. De financiering was bij te kort schietende eigen middelen slechts mogelijk door een aanzienlijke uitbreiding van het vreemde vermogen.

Tabel 3.7 Solvabiliteit (werkelijk en aangepast) per financiële positie-investeringscategorie per ult. 1973 en ult. 1976

	Financiële positie								
	ongunstig			matig			gunstig		
	netto-			netto-			netto-		
	investering			investering			investering		
	neg. 0-13%	13% e.m.		neg. 0-13%	13% e.m.		neg. 0-13%	13% e.m.	
Aantal bedr.	29	19	17	26	23	19	24	24	21
Solvabiliteit (werkelijk) (ongewogen gem. per bedrijf)									
per 31-12-1973	58	55	46	69	54	59	82	81	78
per 31-12-1976	62	53	33	78	62	54	89	86	73
mutatie	4	-2	-13	9	8	-5	7	5	-5
Solvabiliteit per 31-12-1976									
- werkelijk	62	53	33	78	62	54	89	86	73
- aangepast 1)	51	49	33	73	58	55	88	85	76
verschil	-11	-4	0	-5	-4	1	-1	-1	3

1) Aanpassing van de solvabiliteit aan de leeftijd van de duurzame produktiemiddelen en de liquiditeitssituatie.

In de categorie bedrijven met een ongunstige financiële positie zijn het vooral de niet-investerende, maar ook (in mindere mate) de matig groeiende bedrijven, waar een negatieve correctie in de solvabiliteit optreedt bij confrontatie van dit kengetal met het geringe niveau van bedrijfsontwikkeling en de relatief matige liquiditeitspositie.

In het algemeen geldt dat in elke investeringsklasse bij een betere financiële positie een minder negatieve of zelfs positieve aanpassing van de solvabiliteit plaatsvindt doordat een eventueel vermogenstekort eerder kan worden opgevangen uit beschikbare liquiditeiten (zie hiervoor tabel 3.7).

b. Bedrijven met een matige (M) of gunstige (G) financiële positie

Teneinde een bepaald investeringsniveau te bereiken konden deze bedrijven volstaan met een kleinere uitbreiding van het vreemde vermogen dan de bedrijven met een ongunstige financiële positie.

De bedrijven met negatieve netto-investeringen kregen voldoende financieringsmiddelen ter beschikking om behalve financiering van de bedrijfsinvesteringen tevens het saldo van liquide en vlottende middelen te versterken en het vreemde vermogen op lange termijn (per saldo) te verminderen.

Door de achterblijvende bedrijfsontwikkeling ondervond de solvabiliteit een verbetering, zelfs indien geen rekening gehouden wordt met de prijsstijging (herwaardering) van de duurzame productiemiddelen en de woning.

Ook de matig expanderende bedrijven ondervonden bij positieve besparingen een versterking van de solvabiliteit met circa 6 en 3 procentpunten voor M en G, terwijl dit kengetal zonder herwaardering op het niveau van ultimo 1973 gehandhaafd kon blijven.

De sterk expansieve bedrijven worden geconfronteerd met een zodanig grote vermogensbehoefte dat een flinke toename van het vreemde vermogen meestal onvermijdelijk is. Dank zij het relatief gunstige besparingsniveau blijft het aandeel van het vreemde vermogen binnen de toename van het totaal vermogen tot circa 50% beperkt. De daling van de solvabiliteit blijft dan ook beperkt tot 6 (voor M) en 10 procentpunten (voor G). Ook hier geldt weer dat de afname zonder het positieve effect van de herwaardering een aantal procentpunten groter geweest zou zijn.

4. Expansie en financiering

4.1 Verschillen in financiering

Zoals ook uit het voorgaande hoofdstuk bleek, bestaat er verband tussen de omvang van de investeringsactiviteit, de groei van het vermogen en de wijze waarop deze vermogensgroei gerealiseerd wordt.

Tabel 4.1 Vermogensgroei en investeringsactiviteit

	Netto-investeringen in % van de kosten 1974 t/m 1976		
	negatief	0 - 13%	13% en meer
Totaal periode 1974 t/m 1976			
Mutatie eigen vermogen 1)	24.800	54.800	76.900
Mutatie vreemd vermogen	-5.800	53.400	213.000
Mutatie totaal vermogen 1)	19.000	108.200	289.900
Spreiding van de mutatie tota- taal vermogen gem. per jaar 1)	%	%	%
negatief	51	3	-
0 - 50.000	41	62	33
50.000 - 100.000	7	26	25
100.000 en meer	1	9	42
	100	100	100

1) Excl. herwaardering en correctie BTW.

Met tabel 4.1 kan slechts een algemeen beeld geschetst worden, waarbij de grote verschillen tussen de individuele bedrijven echter verscholen blijven in de groepsgemiddelden. Daarom zijn de bedrijven samengebracht in groepen die tot op zekere hoogte een zelfde financieringsbeeld vertonen. Als criterium is gekozen voor de verhouding tussen de mutatie in het eigen en in het vreemde vermogen in de periode 1974/76: op grond van dit kengetal zijn vijf groepen samengesteld (tabel 4.2) 1).

1) In bijlage 8 zijn de mutaties die zich in de periode 1974/76 in het vreemde vermogen hebben voorgedaan in relatie gebracht tot de mutaties in het eigen vermogen in dezelfde periode.

Tabel 4.2 Financieringswijze en bedrijfsontwikkeling periode
1974/76 gemiddeld per bedrijf

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Mutatie eigen vermogen 1)	pos.	pos.	pos.	neg.	neg.
Mutatie vreemd vermogen	pos.	pos.	neg.	pos.	neg.
	mut.VV	mut.VV			
	>	<			
	mut.EV	mut.EV			
Aantal bedrijven	43	43	50	53	13
Idem in %	23	22	24	25	6
Leeftijd ondernemer (in 1976) 2)	40	42	42	39	47
Oppervlakte glas (in are) 1973	75	70	63	66	42
" " " 1976	92	80	65	74	43
Sbe 1973	273	248	230	261	191
" 1976	336	300	250	290	198
Ondernemersoverschot in % van de kosten (1973 t/m 1976)	4	6	0	-11	-21
Duurzame produktiemiddelen (BW in % NW) 31-12-1976	56	44	39	49	33
Solvabiliteit 31-12-1973	64	73	71	53	68
" 31-12-1976	58	78	84	45	73
Bruto-investeringen in % van de kosten 1974 t/m 1976	39	22	13	25	8
Netto-investeringen in % van de kosten 1974 t/m 1976	24	7	-1	9	-8
Spreiding netto-investeringen in % van de kosten					
negatief	3	13	30	20	13
0 - 13%	13	21	16	16	-
13% en meer	27	9	4	17	-
Totaalaantal bedrijven	43	43	50	53	13
3-jaar totalen (x 1.000 gld.)					
Vermogensmutaties					
Mutatie eigen vermogen 1)	89,1	113,8	76,7	-48,6	-29,1
Mutatie vreemd vermogen	208,2	37,3	-33,8	143,9	-12,5
Mutatie totaal vermogen 1)	297,3	151,1	42,9	95,3	-41,6
Kapitaalmutaties					
Netto-investeringen d.p.m.	218,5	61,1	-10,2	72,5	-36,3
Woning	15,9	19,1	9,2	6,6	- 3,5
Overige bezittingen	15,0	9,9	5,6	1,1	1,4
Mutatie vlottende middelen	40,1	16,9	8,2	11,0	- 0,2
Mutatie liquide middelen	7,8	44,1	30,1	4,1	- 3,0
Totaal kapitaalmutaties	297,3	151,1	42,9	95,3	-41,6

1) Exclusief herwaardering en BTW-correctie.

2) Voor firma's is de gemiddelde leeftijd van de ondernemers berekend.

Bij de bedrijven in groep 1 (23%) wordt de positieve mutatie in het eigen vermogen overtroffen door die in het vreemde vermogen; de verzwakking van de financieringsverhouding kan hier gezien de gunstige rentabiliteit aanvaardbaar worden geacht. Bijna steeds wordt een bijzonder expansief beleid gevoerd met betrekking tot aanpassing/vernieuwing/uitbreiding van het complex duurzame produktiemiddelen. De gemiddelde bedrijfsomvang in deze groep ligt boven die van de andere groepen bedrijven.

Van de groepen 2 en 3 - 46% van alle bedrijven - heeft de financieringsverhouding zich gunstig ontwikkeld. De verhouding tussen de (positieve) mutatie in het eigen vermogen en de mutatie in het vreemde vermogen werd gunstig beïnvloed door een gunstige rentabiliteit; van grotere betekenis was de betrekkelijk geringe investeringsactiviteit met de daaraan verbonden geringe behoefte aan nieuw vreemd vermogen. De liquiditeitsverbetering ging bij een groot deel van deze bedrijven ten koste van de noodzakelijke vervanging en aanpassing van het productieapparaat. Deze bedrijven beschikken in het algemeen over voldoende reserves - hoge solvabiliteit en reserve-activa - om de opgelopen achterstand in te lopen.

De ontwikkeling in groep 4 met een kwart van alle bedrijven geeft reden tot zorg. Het eigen vermogen daalde bij een gelijktijdige uitbreiding van het vreemde vermogen. De solvabiliteit daalde hierdoor met 8% tot 45% gemiddeld per bedrijf, ondanks de positieve invloed van de herwaardering. Toch heeft het merendeel van deze bedrijven zich niet laten weerhouden om investeringen te doen. Deze bedrijven proberen hiermede de huidige ongunstige opbrengst-kostenverhouding te verbeteren voor de komende jaren. Of men hierin zal slagen moet gezien de slechte bedrijfsresultaten in de onderzochte periode en het vrijwel ontbreken van ruimte om toekomstige tegenvallers op te vangen gezien de huidige financieringssituatie, ernstig worden betwijfeld.

Terwijl voor een deel van de bedrijven de sterke bedrijfsontwikkeling de oorzaak is van de ontstane situatie, is dit niet het geval voor de bedrijven met negatieve netto-investeringen. De afschrijvingen zijn niet ten volle gebruikt voor herinvestering, terwijl toch nieuwe leningen zijn aangetrokken (boven het bedrag van de aflossingen). Het gevoerde investerings- en financieringsbeleid in samenhang met de lage rentabiliteit baart grote zorgen voor de continuïteitshandhaving.

Een klein aantal bedrijven (6%) wil of kan de ontwikkelingen die zich in de bedrijfstak voordoen niet (meer) volgen en heeft kennelijk afgehaakt (groep 5). De netto-investeringen zijn sterk negatief en een deel van de afschrijvingen wordt gebruikt voor aflossing van vreemd vermogen. Het betreft in het algemeen kleine,

verouderde, sterk verliesgevende bedrijven met relatief oudere ondernemers. De continuïteitsmogelijkheden zijn zeer beperkt.

De financieringswijze van expansieve bedrijven (netto-investeringen 13% en meer van de kosten) kenmerkt zich door de grote toename van het totaal vermogen met circa f 100.000,- per jaar (exclusief herwaardering en BTW-correctie); deze vermogensgroei bestaat voor bijna driekwart uit vreemd vermogen (zie tabel 4.1, blz. 36).

Een en ander vormt een sterk contrast met de mate waarin vermogensgroei heeft plaatsgehad op bedrijven met negatieve netto-investeringen; de vrij kleine toename van het totaal vermogen bestaat geheel uit eigen vermogen, terwijl op het vreemde vermogen per saldo wordt afgelost.

In de expansieve groep konden slechts enkele bedrijven geheel op eigen kracht een dergelijke expansie bereiken. Toch kon ook daarnaast een klein aantal volstaan met een beperkte aanvulling met nieuwe leningen/kredieten. Bijna de helft van deze expansieve bedrijven heeft de expansie gefinancierd in een ongunstige solvabiliteitsverhouding: de uitbreiding van het vreemde vermogen overtreft die van het eigen vermogen. Ten slotte was bijna een derde-deel van de expansieve bedrijven geheel aangewezen op uitbreiding van het vreemde vermogen; als gevolg van de negatieve mutatie van het eigen vermogen moesten nieuwe leningen/kredieten de onvolledig vrijgekomen afschrijvingen aanvullen om de vervangingsinvesteringen (ter grootte van de afschrijving) te financieren.

4.2 Expansieve bedrijven en financieringswijze

De wijze van voorstelling zoals in paragraaf 4.1. tot uitdrukking is gebracht, geeft een beeld van de solvabiliteitsverhouding van de middelenverkrijging (mutatie eigen en vreemd vermogen). Door de mutatie van het eigen vermogen in relatie te brengen met de netto-investeringen kan daarentegen een indruk worden gegeven in hoeverre de nieuwe vermogensbehoeften (netto-investering) door groei van het eigen vermogen wordt gedekt. Hiermee kan worden onderzocht welk gedeelte van de netto-investeringen, de woning inbegrepen, uit de toename van het eigen vermogen kunnen worden gefinancierd.

Het deel van de investering dat niet wordt gedekt door een toename van het eigen vermogen heeft echter niet noodzakelijkerwijs te leiden tot uitbreiding van het vreemde vermogen, wanneer andere beschikbare middelen hiervoor kunnen worden gebruikt. Ook kan het vreemde vermogen worden uitgebreid boven hetgeen voor de investeringen noodzakelijk is, hetgeen een uitbreiding betekent van de liquide/vlottende middelen en/of de overige bezittingen. Weliswaar zijn de mutaties in deze laatstgenoemde categorieën bezittingen en hun financieringswijze van directe invloed op de

financiële positie van het bedrijf, maar een en ander is niet relevant met betrekking tot de vraag of met de uitvoering van de investeringen de grenzen van de liquiditeitsverhouding al dan niet worden overschreden.

Investeringen zijn van primair belang voor de continuïteit van het bedrijf. Met het oog op dit lange termijnkarakter van vastlegging van middelen in duurzame produktiemiddelen wordt onderzocht in hoeverre de uitbreidings- en diepte-investeringen uit de jaarlijkse groei gefinancierd kunnen worden zonder de eventueel beschikbare reserve-activa te moeten aanspreken en deze aan hun eigen bestemming - bijvoorbeeld als buffer voor slechte tijden - te onttrekken; ook zonder een algemene of specifieke bestemming bevatten deze middelen in ieder geval een stuk beschikbaarheidsnut om te kunnen reageren op goede of kwade kansen.

Van een derde deel van de expansieve bedrijven (netto-investering meer dan 13% van de kosten) moet de verhouding tussen expansie en vermogensgroei als gunstig tot zeer gunstig worden beoordeeld (tabel 4.3) 1). In sommige gevallen overtreft de groei van het eigen vermogen de door de netto-investeringen ontstane vermogensbehoefte. Soms kon op het vreemde vermogen (per saldo) zelfs worden afgelost en/of konden de overige bezittingen (andere bezittingen dan duurzame produktiemiddelen) belangrijk worden versterkt.

Van de bedrijven met een gunstige financieringswijze ten aanzien van investeringen - vermogensgroei tussen 50% en 100% van de netto-investering - loopt de mate van uitbreiding van het vreemde vermogen ten opzichte van het eigen vermogen (groter/kleiner) sterk uiteen, alsmede de uitbreiding/inkrimping van de overige bezittingen.

In paragraaf 4.1 werd reeds aandacht geschonken aan de bedrijven (30% van de expansieve groep) die hun expansie bij een dalend eigen vermogen volledig financieren met nieuwe leningen/kredieten, voor een deel aangevuld met beschikbare liquiditeiten en/of overige bezittingen. Een dergelijke situatie krijgt, gelet op de bijzonder grote risico's, het etiket "slecht" mee.

De overige bedrijven (37%) nemen een tussenpositie in. Uit de toename van het eigen vermogen kan ten hoogste de helft van de netto-investeringen worden gefinancierd. De uitbreiding van het vreemde vermogen overtreft dan ook vrijwel altijd de groei van het eigen vermogen.

1) In bijlage 9 zijn de mutaties in het eigen vermogen in relatie gebracht met de netto-investeringen van de groep expansieve bedrijven.

Tabel 4.3 Financieringswijze van expansieve 1) bedrijven

Mutatie eigen ver- mogen in % van de netto-investering	Aantal bedrij- ven	% Finan- cierings- wijze	Mut. VV meer dan mut. EV	Mut. VV minder dan mut. EV	Mutatie eigen vermogen in % van N.I.	Mutatie vreemd vermogen in % van N.I.	Mutatie overige be- zittingen 2) in % van N.I.
negatief	17	30	slecht	17	-	-30	137
0 - 50%	21	37	zwak	20	1	25	79
50 - 100%	13	23	gunstig	7	6	70	58
100% en meer	6	10	zeer gunstig	-	6 3)	141	0
	57	100					41

- 1) Netto-investering 13% en meer van de kosten (periode 1974 t/m 1976).
- 2) De mutatie overige bezittingen is een afgeleide van de mutatie van het eigen vermogen en de mutatie van het vreemde vermogen.
- 3) Waarvan 4 bedrijven met een negatieve mutatie vreemd vermogen.

Bijlage 1. Verdeling van de bedrijven over de landbouwregeling en de ondernemersregeling (BTW)

A. BTW-status periode 1973 t/m 1976

	Glasgroentebedrijven			Bloemisterijbedrijven		
	netto-investeringen % kosten			netto-investeringen % kosten		
	nega- tief	0-13	13 e.m.	nega- tief	0-13	13 e.m.
Landbouwregeling						
a. gehele periode	37	21	19	-	-	1 1)
b. overgang door wets- wijziging per 1-1-1975	-	-	-	20	11	2
Ondernemersregeling						
a. gehele periode	-	3	7	22	28	24
b. geopteerd tijdens periode	-	3	3	-	-	1 1)
	37	27	29	42	39	28

1) In 1973 en 1974 glasgroentebedrijf.

B. BTW-status in 1976

	Alle glasbedrijven			Glasgroentebedrijven			Bloemisterijbedrijven		
	netto-investeringen % kosten			netto-investeringen % kosten			netto-investeringen % kosten		
	nega- tief	0-13	13 e.m.	nega- tief	0-13	13 e.m.	nega- tief	0-13	13 e.m.
Landbouw- regeling	57	32	22	37	21	19	20	11	3
Ondernemers- regeling	22	34	35	-	6	10	22	28	25
Totaal	79	66	57	37	27	29	42	39	28
Idem in %									
Landbouw- regeling	72	48	39	100	78	66	48	28	12
Ondernemers- regeling	28	52	61	0	22	34	52	72	88
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Bijlage 2. Enkele kenmerken van de bedrijven naar investeringsklasse in de periode 1974 t/m 1976, gem. per bedrijf

	Netto-investeringen in % van de kosten 1974 t/m 1976		
	negatief	0 - 13%	13% en meer
	(1)	(2)	(3)
Aantal bedrijven (gewogen %)	79 (37%)	66 (32%)	57 (31%)
Oppervlakte glas (in are) 1973	61	68	71
" " " " 1974	61	72	80
" " " " 1976	62	77	90
Oppervlakte mutatie 1973 t/m 1976	1	9	19
Sbe 1973	237	258	253
" 1974	245	288	269
" 1976	243	306	321
Sbe mutatie 1973 t/m 1976	6	48	68
Ondernemersoverschot in % van de kosten 1) (1974 t/m 1976)	- 7	- 1	1
Bruto-investeringen in % van de kosten 1) (1974 t/m 1976)	10	21	42
Netto-investeringen in % van de kosten 1) (1974 t/m 1976)	- 6	7	27

1) Gewogen gemiddelde.

Bijlage 3. Toelichting op de indeling naar de aard van de financiële positie (voor een meer uitvoerige behandeling wordt verwezen naar: Beoordeling van financiële positie en liquiditeit van glastuinbouwbedrijven; LEI- publikatie no 4.93 Augustus 1980.)

De jaarlijkse vermogensvorming heeft een tweeledig doel: een deel van de vermogensvorming draagt het karakter van gezinsreservering voor dekking van persoonlijke risico's en oudedagsvoorziening; zolang deze specifieke bestemming nog geen beslag legt op deze gelden, kunnen deze als financieringsmiddel worden aangewend voor het bedrijf. Als aanvulling op de rest van de vermogensvorming, de zogenaamde bedrijfsreservering, dragen ook deze middelen bij tot de vermogensvoorziening van het bedrijf en hiermee aan de continuïteits-handhaving van de onderneming.

Bedrijfsreserveringen zijn noodzakelijk voor zelffinanciering van de noodzakelijke aanpassingen aan economische en technische ontwikkelingen; verder dient te worden voorzien in de vermogensonttrekking bij overdracht van de onderneming aan de volgende generatie (afvloeiing naar fiscus, niet-opvolgende kinderen).

De beoordeling van de financiële positie vindt verder plaats in het licht van de vervangingsnoodzaak van het productieapparaat; de vervangingsverplichting is groter naarmate het investeringsmoment van de duurzame produktiemiddelen verder in het verleden ligt. Het is hierbij van belang vast te stellen op welke wijze in deze latente vermogensbehoefte kan worden voorzien. Indien of voorzover geen liquiditeiten beschikbaar zijn, is financiering met vreemd vermogen noodzakelijk waardoor de vermogensverhouding verslechtert. Het aangepaste solvabiliteitskengetal bevat door deze dynamische benadering een groter aantal elementen die, naast de mate van vermogensvorming, bepalend zijn voor de financiële positie.

Door de gecumuleerde fondsvorming ten behoeve van de oudedagsvoorziening, die deel uitmaakt van het eigen vermogen, expliciet te maken, zou de vergelijkbaarheid van het solvabiliteitskengetal voor de individuele bedrijven nog verder worden verbeterd.

Deze problematiek is echter dusdanig gecompliceerd dat meer gericht onderzoek zou moeten worden verricht, alvorens dit element op een verantwoorde wijze in het geheel kan worden betrokken. In elk geval lijkt de correctie van het eigen vermogen voor de meeste bedrijven te gering om te leiden tot wezenlijke aanpassingen van het solvabiliteitskengetal.

Met behulp van de beide ontwikkelde criteria - bedrijfsreservering in % van het bedrijfsvermogen (totaalvermogen - woning) en het aangepaste solvabiliteitskengetal - zijn drie niveaus van financiële positie afgebakend (tabel A).

Tabel A. Aantal glastuinbouwbedrijven per klasse van resp. bedrijfsreservering in % van bedrijfsvermogen (1974 t/m 1976) en solvabiliteit per ultimo 1976 aangepast i.v.m. leeftijd d.p.m. en liquiditeitssituatie

Aangepaste solvabiliteit per 31-12-1976	Bedrijfsreservering in % van bedrijfsvermogen (1974 t/m 1976)								Alle bedrijven 1)
	tot	-10	-5	-2½	0	2½	5	10	
	-10	-	-	-	-	-	-	-	
		-5	-2½	0	2½	5	10	meer	
tot 20%	3	2	-	1	-	-	-	-	6
20 - 40%	7	8	3	2	1	2	2	-	25
40 - 60%	7	4	(O)	6	8	10	7	11	54
60 - 80%	4	2	3	7	3	18	15	(G)	67
80 - 100%	2	2	2	3	(M)	3	7	19	50
Totaal	23	18	14	21	17	34	47	28	202

Financiële positie: ongunstig (O), matig (M), gunstig (G).

1) Aantal steekproefbedrijven die in de diverse cellen voorkomen; niet representatief voor de totale glassector.

Bijlage 3. (vervolg)

Bij de gemaakte driedeling ligt de nadruk vooral bij het aspect vermogensvorming boven het aspect aangepaste solvabiliteit. Als de mogelijkheden tot vermogensvorming ontbreken, zal een uitbreiding van het vreemde vermogen moeilijker gerealiseerd kunnen worden dan op grond van de solvabiliteit mag worden verwacht. Onder dergelijke omstandigheden kan de bedrijfsvoering geen extra financieringsverplichtingen dragen. Tegen deze achtergrond zijn alle bedrijven met een relatief sterk negatieve bedrijfsreservering, onafhankelijk van de solvabiliteit, tot de ongunstige groep gerekend.

De scheidingslijn tussen gunstig en matig ligt globaal bij 5% bedrijfsreservering; voor een groot aantal van deze bedrijven was de solvabiliteit wel medebepalend voor de uiteindelijke rubricering.

Bijlage 4. Betalingscapaciteit en investeringsactiviteit bij verschillend niveau van financiële positie

Netto-invest. % kosten: aantal bedrijven gem. per bedrijf (x f 1000)	Financiële positie											
	ongunstig						matig					
	negatief 0 - 13%	13% en meer 14 - 25%	26 - 35%	36 - 45%	46 - 55%	56 - 65%	negatief 0 - 13%	13% en meer 14 - 25%	26 - 35%	36 - 45%	46 - 55%	gunstig 0 - 13%
29	19	17	26	23	19	24	24	19	24	24	24	21
Betalingscapaciteit 1):												
S + R 2)	-2,6(-2%)	8,4(4%)	8,2(3%)	21,0(15%)	29,1(15%)	30,7(48%)	51,4(53%)	87,0(30%)				
S + R + A 3)	28,1(22%)	53,2(22%)	43,9(15%)	68,1(50%)	77,9(41%)	86,2(28%)	97,4(101%)	162,0(56%)				
Vreemd vermogen op lange termijn (= 100%) 4)	125,6	239,6	288,0	136,4	188,0	311,1	64,4	288,4				
Extra-liquiditeiten 4), 5)	6,1	-16,4	-36,4	46,8	15,7	-13,5	110,8	101,9				
Verschil	119,5	256,0	324,4	89,5	172,3	324,6	-46,2	186,5				
Spreiding S + R in % van VW lang - extra liquid.												
9 - 19%	24	14	10	6	3	6	-	-				
19% en meer	1	3	5	4	10	10	1	2				
VW lang - extra liquid. < 0	2	1	2	9	9	3	6	13				
Totaalaantal bedrijven	29	19	17	26	23	19	24	21				
Spreiding S + R + A in % van VW lang - extra liquid.												
< 9%	4	2	4	-	-	-	-	-				
9 - 19%	11	3	4	-	-	3	-	-				
19% en meer	12	13	9	19	22	16	7	15				
VW lang + extra liquid. < 0	2	1	-	7	1	-	17	6				
Totaalaantal bedrijven	29	19	17	26	23	19	24	21				

1) 1974 t/m 1976, gemiddeld per jaar.

2) Besparing + betaalde rente.

3) Besparing, betaalde rente en afschrijving (1976).

4) Per 31-12-1976.

5) Liquide en vlottende middelen, minus schulden op korte termijn, minus claim m.b.t. werkkapitaal.

Bijlage 5. Balansopstellingen per ultimo 1973 en 1976, gemiddeld per bedrijf
(x 1.000 gld.)

	Financiële positie ongunstig					
	netto-invest. negatief		netto-invest. 0 - 13%		netto-invest. 13% en meer	
	ult. 1973	ult. 1976	ult. 1973	ult. 1976	ult. 1973	ult. 1976
Duurzame produktiemiddelen	184,1	202,9	252,2	384,0	162,4	384,8
Vlottende middelen	16,9	20,3	23,8	37,5	18,1	27,6
Liquide middelen	15,9	24,3	12,3	11,4	12,8	20,5
Woning	61,4	77,3	82,1	105,7	66,2	79,5
Overige bezittingen	8,3	8,2	6,8	8,1	5,3	7,3
Totaal activa	286,6	333,0	377,2	546,7	264,8	519,7
Vreemd vermogen kort	18,5	24,8	37,0	42,5	21,1	67,0
" " lang	120,5	125,6	144,1	239,6	118,6	288,0
Eigen vermogen	147,6	182,6	196,1	264,6	125,1	164,7
Solvabiliteit (in %)	51,5	54,8	52,0	48,4	47,2	31,7
Idem, excl. herwaardering		(43,8)		(38,0)		(21,0)
Financiële positie matig						
Duurzame produktiemiddelen	335,2	402,7	254,8	381,4	249,5	552,5
Vlottende middelen	41,4	53,4	37,8	51,2	29,2	41,1
Liquide middelen	33,3	48,9	16,0	25,1	25,9	30,3
Woning	118,9	160,4	69,6	92,3	74,4	108,3
Overige bezittingen	16,6	27,9	13,2	16,8	17,1	43,8
Totaal activa	545,4	693,3	391,4	566,8	396,1	776,0
Vreemd vermogen kort	38,5	32,7	31,8	37,9	23,9	62,3
" " lang	147,4	136,3	149,8	187,9	140,9	311,1
Eigen vermogen	359,5	524,3	209,8	341,0	231,3	402,6
Solvabiliteit (in %)	65,9	75,6	53,6	60,2	58,4	51,9
Idem, excl. herwaardering		(70,1)		(53,2)		(44,2)
Financiële positie gunstig						
Duurzame produktiemiddelen	290,2	348,4	302,7	472,4	334,2	748,8
Vlottende middelen	27,3	37,9	42,1	58,4	43,5	109,6
Liquide middelen	62,9	114,1	64,6	122,0	57,1	74,0
Woning	80,0	133,4	110,8	144,3	112,7	132,0
Overige bezittingen	13,4	26,2	13,3	16,1	16,0	20,7
Totaal activa	473,8	660,0	533,5	813,2	563,5	1085,1
Vreemd vermogen kort	23,2	21,4	24,0	29,6	29,5	48,5
" " lang	72,8	64,6	75,3	96,5	90,6	288,4
Eigen vermogen	377,8	574,0	434,2	687,1	443,4	748,2
Solvabiliteit (in %)	79,7	87,0	81,4	84,5	78,7	69,0
Idem, excl. herwaardering		(84,5)		(81,7)		(64,8)

Bijlage 6. Vermogensmutaties in de periode 1974 t/m 1976, gemiddeld per bedrijf (x 1.000 gld.)

	Financ. positie: ongunstig		Financ. positie: matig		Financ. positie: gunstig				
	netto-investeringen-		netto-investeringen		netto-investeringen				
	negatief 0 - 13%	13% e.m.	negatief 0 - 13%	13% e.m.	negatief 0 - 13%	13% e.m.			
Mutatie in: eigen vermogen	35,0	68,5	39,6	164,8	131,2	171,3	196,2	252,9	304,8
Mutatie in: vreemd vermogen	11,4	101,0	215,3	-16,9	44,2	208,6	-10,0	26,8	216,8
Mutatie in: totaal vermogen	46,4	169,5	254,9	147,9	175,4	379,9	186,2	279,7	521,6

Specificatie mutatie EV									
Eigen vermogen 31-12-1973	147,6	196,1	125,1	359,5	209,8	231,3	377,8	434,2	443,4
Correctie wegens wijziging									
BTW-stelsel	5,9	0,8	-0,8	6,8	2,1	1,5	6,4	0,1	-11,0
Overige correcties 1)	-1,7	2,9	-2,2	-	-1,9	-3,8	1,0	1,7	1,9
Eigen vermogen 31-12-1973 2)	151,8	199,8	122,1	366,3	210,0	229,0	385,2	436,0	434,3
Herwaardering (a)	65,6	92,1	70,4	128,0	84,2	106,3	105,4	123,8	128,3
Besparing (b)	-39,2	-26,5	-23,9	26,9	42,8	52,8	76,6	131,1	206,5
Overige vermogensmutaties (c)	4,4	- 0,8	- 3,9	3,1	4,0	14,5	6,8	- 3,8	-20,9
Totale mutatie EV (a + b + c)	30,8	64,8	42,6	158,0	131,0	173,6	188,8	251,1	313,9
Eigen vermogen 31-12-1976	182,6	264,6	164,7	524,3	341,0	402,6	574,0	687,1	748,2

1) Correcties per 1-1-1975 en 1-1-1976 t.b.v. balanscontinuïteit.

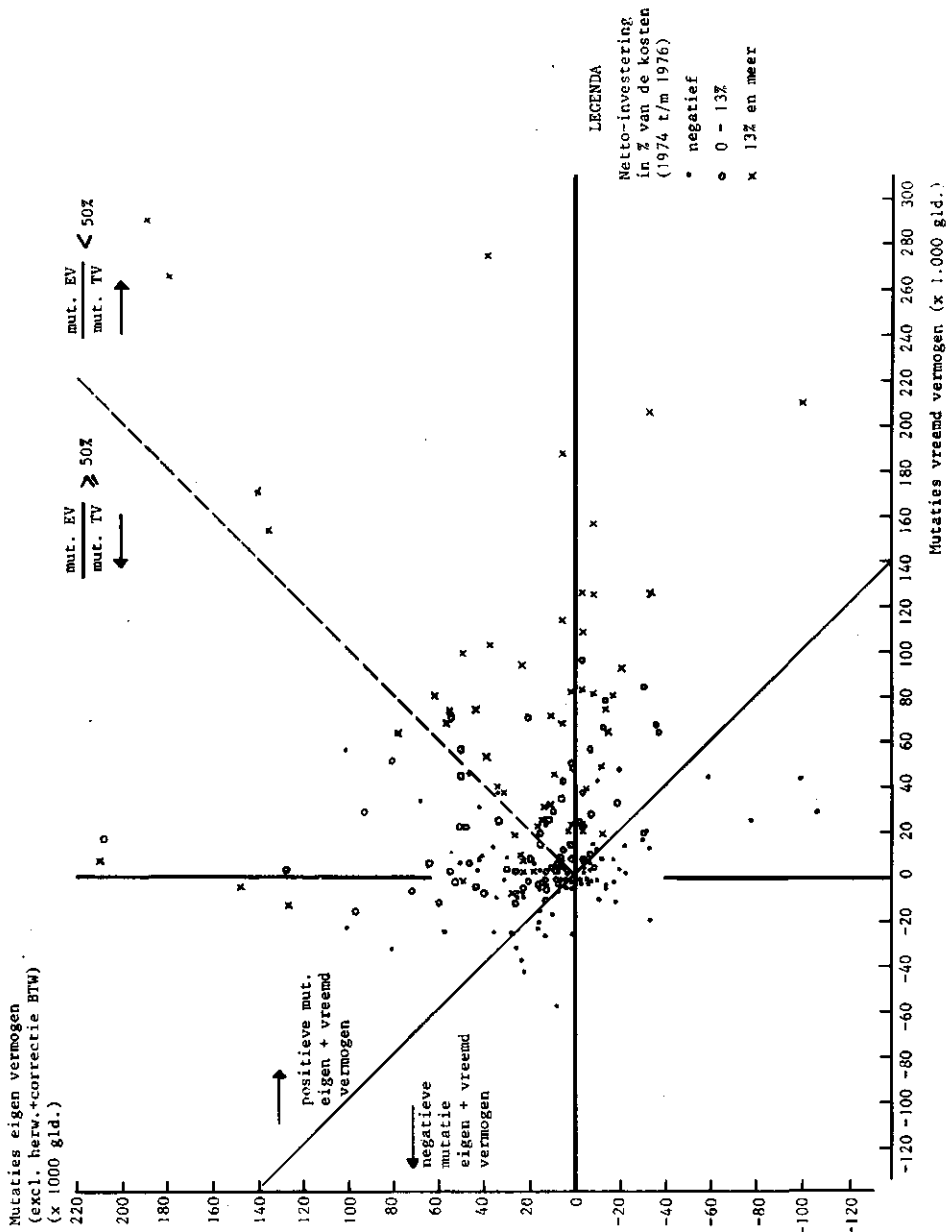
2) Na correctie wegens wijziging BTW-stelsel en overige correcties.

Bijlage 7. Herkomst en aanwending van de financieringsmiddelen in de periode 1974 t/m 1976 gemiddeld per bedrijf
(x 1.000 g.l.d.)

	Financ. positie: ongunstig			Financ. positie: matig			Financ. positie: gunstig		
	netto-investeringen	negatief	0 - 13% e.m.	netto-investeringen	negatief	0 - 13% e.m.	netto-investeringen	negatief	0 - 13% e.m.
Aantal bedrijven	29	19	17	26	23	19	24	24	21
HERKOMST									
Totaal inkomen	58,6	136,2	94,4	191,6	204,4	180,7	298,2	360,4	425,4
Gezinsbestedingen (incl. persoonlijke belastingen en premies volksverzekeringen)	97,8	162,7	118,3	164,7	161,6	127,9	221,6	229,3	218,9
Besparing	-39,2	-26,5	-23,9	26,9	42,8	52,8	76,6	131,1	206,5
Overige vermogensmutaties	4,4	-0,8	-3,9	3,1	4,0	14,5	6,8	-3,8	-20,9
Afschrijvingen	83,2	111,6	80,7	129,9	118,8	115,1	117,1	122,5	185,4
Correcties 1)	-1,7	2,9	-2,2	0	-1,9	-3,8	1,0	1,7	1,9
Eigen financieringsmiddelen	46,7	87,2	50,7	159,9	163,7	178,6	201,5	251,5	372,9
Mutatie VV op korte termijn	6,0	3,0	45,9	-7,1	5,5	37,8	-3,3	4,7	20,7
Mutatie VV op lange termijn									
Leningen v. familie/ov. part.	2,2	0,3	2,5	-3,5	-3,3	-5,1	-0,1	-3,2	-1,7
Leningen Rabobanken	-4,4	78,4	154,9	-11,1	30,7	185,9	-11,9	21,8	182,2
Kredieten Rabobanken	3,1	15,2	5,8	2,1	8,2	12,8	-0,4	2,3	18,0
Overig VV op lange termijn	4,2	1,6	6,2	1,4	2,5	-23,4	4,2	0,3	-0,7
Totaal VV op lange termijn	5,1	95,5	169,4	-11,1	38,1	170,2	-8,2	21,2	197,8
Mutatie VV totaal	11,1	98,5	215,3	-18,2	43,6	208,0	-11,5	25,9	218,5
Totaal beschikbaar gekomen financieringsmiddelen	57,8	185,7	266,0	141,7	207,3	386,6	190,0	277,4	591,4
AANWENDING									
Bruto-investeringen	43,0	164,1	243,3	86,4	172,7	326,1	82,5	189,8	503,7
Investering in woning	3,1	7,5	3,5	16,4	8,5	17,5	32,9	11,1	0
Ov. investeringen en beleggingen	-0,1	1,3	2,0	11,3	3,6	26,7	12,8	2,8	4,7
Mutatie vlottende middelen	3,4	13,7	9,5	12,0	13,4	11,9	10,6	16,3	66,1
Mutatie in liquide middelen	8,4	-0,9	7,7	15,6	9,1	4,4	51,2	57,4	16,9
Totaal aanwending van de financieringsmiddelen	57,8	185,7	266,0	141,7	207,3	386,6	190,0	277,4	591,4

1) Correcties per 1-1-1975 en 1-1-1976 t.b.v. balanscontinuïteit.

Bijlage 8. Relatie tussen mutaties eigen en vreemd vermogen in de periode 1974 t/m 1976, gemiddeld per bedrijf

Bijlage 9. Relatie tussen mutatie eigen vermogen en netto-investeringen op expansieve bedrijven
(Netto-investering meer dan 13% van de kosten) in de periode 1974 t/m 1976 gem. per jaar

Mutaties eigen vermogen
(excl. herv. + correctie BTW)
(x 1000 gld.)

